

Stenografični zapisnik

petnajste seje
deželnega zbora Ljubljanskega

dné 14. maja l. 1875.

Nazoči: Prvosednik: Deželni glavar dr. Friderik vitez Kaltenegger. — Vladini zastopnik: Načelnik deželne vlade c. k. dvorni svetnik Bohuslav vitez Widmann. — Vsi člani razun: knezoškof dr. Widmer in Braune, Kozler, Andrej Lavrenčič, Pakiž.

Dnevni red:

3. Poročilo finančnega odseka o vladni predlogi gledé oddaje prisilnih delalnic v državno upravo. (Priloga 61.)
4. Poročilo finančnega odseka o napravi nove zdravnišnice za blazne. (Priloga 62.)
5. Poročilo odseka za pregledovanje poročila o delovanji deželnega odbora.

Obseg: Glej dnevni red.

Seja se začne o 25. minuti čez 10. uro.

Stenographischer Bericht

der fünfzehnten Sitzung
des Landtages zu Laibach

am 14. Mai 1875.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Dr. Friedrich Ritter v. Kaltenegger. — Vertreter der k. k. Regierung: Regierungsleiter k. k. Hofrath Bohuslav Ritter v. Widmann. — Sämmtliche Mitglieder mit Ausnahme von: Fürstbischof Dr. Widmer und Braune, Kozler, Andreas Lavrenčič, Pakiž.

Tagesordnung:

3. Bericht des Finanzausschusses zum Regierungsantrage in Betreff der Uebernahme der Zwangsarbeitsanstalten von Seite des Staates. (Beilage 61.)
4. Bericht des Finanzausschusses hinsichtlich des Baues eines neuen Irrenhauses. (Beilage 62.)
5. Bericht des Rechenschaftsberichts-ausschusses.

Inhalt: Siehe Tagesordnung.

Beginn der Sitzung 10 Uhr 25 Minuten.

Landeshauptmann:

Ich constatire die Beschlußfähigkeit des h. Hauses, eröffne die Sitzung und bitte, der h. Landtag wolle den Herrn Schriftführer von der Verlesung der Protokolle der gestrigen Sitzung, da er mit demselben nicht fertig werden konnte, entbinden. Zugleich erbitte ich mir vom h. Hause die Ermächtigung, die Protokolle der gestrigen und heutigen Sitzung durch die Verificatoren richtig stellen zu lassen, indem die Verlesung derselben im h. Hause nicht mehr möglich sein wird. (Pritrduje se — Zustimmung.)

Landeshauptmann:

An Einläufen habe ich heute dem h. Hause nichts bekannt zu geben.

Es dürfte sich vielleicht empfehlen, Punkt 4 der Tagesordnung vor dem Punkte 3 und dann erst den gestern Abends vertagten Bericht des Rechenschaftsberichts-ausschusses in Verhandlung zu nehmen, da die finanzielle Bedeutung des erstgenannten Gegenstandes von besonderer Tragweite ist und voraussichtlich eine längere Debatte hervorrufen dürfte. (Pritrduje se — Zustimmung.)

4. Poročilo finančnega odseka o napravi nove zdravnišnice za blazne.

(Priloga 62.)

4. Bericht des Finanzausschusses hinsichtlich des Baues eines neuen Irrenhauses.

(Beilage 62.)

Poročevalec dr. Poklukar:

(bere pročilo s predlogi — liest den Bericht mit den Anträgen.)

To poročilo se je z ozirom na to, da finančni odsek ni bil v stanu že zdaj nasvetovati slavnemu zboru odločno, da naj se katerokoli zemljišče za stavbo norišnice nakupi, omejilo samo na prednost in pa oziroma na pripravnost, katera se kaže pri ponudbi gosp. Krisper-ja, in na korist, katera bi nastala dežel-nemu zakladu iz tega, ako bi se poslopje posilne delalnice obrnilo v ta namen. Da se razjasni poročilo, imam nekoliko reči dostaviti, posebno kar se tiče ponudbe g. Krisper-ja. — Gosp. Krisper je izročil ponudbo svojo dné 17. aprila t. l., na katero se vezanega izreče do 31. maja t. l. Poleg tega so ponudbi priloženi izpisi iz zemljiških knjig, iz katerih je razvidno, da je vse zemljišče v obzidju, brez dolga, razun 5000 gld. za gospo njegovo vknjiženih vsled dolžnega pisma od 1. februarja 1869. l. Zarad te vknjižbe izreka g. Krisper vzajemno s svojo gospo, da deželni zaklad to vknjižbo na račun kupne cene more sprejeti in pustiti vknjiženo ali pa jo izplačati in izbrisati.

Druga priloga je izpis iz zemljišnih knjig zarad drugih zemljišč. Pri tem imam opomniti edino le-to, da je razvidno iz zapisnika posestev v zemljišni knjigi, da so parcele, katere se navajajo pozneje v katast. poli, res tudi v zemljiških knjigah prepisane na ime g. Krisper-ja, z edino izjemo zemljišča „senožeti v Smartnem pri Savi“, o kateri sim se prepričal, da po dejanski posesti ponujalčevi obsega parcele

katasterske soseske Šmartniske pri Savi: senožetno parcelo št. 116, parcelo 115 pesek, parcelo 114 tudi pesek, in sicer obsega tudi v zemlj. knjigah na ime Krisper-jevo prepisana parcela št. 116 dva orala 166 sežnjev in čistega dohodka 9 gld. 38 $\frac{3}{4}$ kr. Parceli 114 in 113, ki imate čistega prinosa 4 gld. 22 $\frac{3}{4}$ kr. pa v zemljišni knjigi niste prepisane na Krisper-jevo ime, ste pa v njegovi posesti. Za informacijo dežel-nega odbora, ako bi imel to obravnavati, dostavljam, da ste te dve parceli 115 in 114 prepisani na nekega Volta pri vložni št. 19. zemljiških knjig Šmartinske soseske pri Savi. Dostavljam le še, da so vse zemljišča navedene v tem spisku neobremenjene.

Tretji izpis iz zemljiških knjig kaže zopet štiri druge zemljišča. To so mali kosci, sedaj ene njive, ležeče pred velikim vhomom v Zverinjaku. Na enem teh delov je vknjiženo nekoliko starih dolgov, katere je prevzel g. Krisper od prednika svojega, ki se niso mogli izbrisati ali on poroštvo zarad teh dolgov spre-jeto od g. Galeta hoče prepustiti deželi. To obre-menjenje zadeva zemljišča a, b, c priloge 3/. in to je: zemljišče a vložna št. 22. Slapska soseska, ki ob-sega: parcela 149, 366 sežnjev; drugo zemljišče b vložno št. 22. Slapska soseska s parcelo št. 140, prostora 783 sežnjev; in tretje zemljišče c vložna št. 26. s parcelo št. 148 obsegajočo 398 sežnjev. Te 3 zemljišča so obremenjene s sledečimi dolgovi: Za Andrej Dimnika 40 gld., za Jakob Dimnika 40 gld., Cotman 7 gld. 50 kr., Jakob Dimnik 27 gld., Jakob Dimnik 31 gld. 12 kr., Marija Dimnik 31 gl. 12 kr. in za Franc Klemenca 620 gld.

Če bi se kupilo to posestvo za norišnico, bi se vsakako precej zemljišč dalo oddati.

Brati hočem še katastralno polo, da se slavní zbor prepriča, koliko je prostora v Zverinjaku in ko-liko obsegajo druga posestva. Stavbeni prostor znaša 638 sežnjev, njive 3 orale 288 sežnjev — (dostavljam le, da je sedanji posestnik opustil nekoliko njiv v obzidji, v senožeti), — senožeti 28 oralov 1017 sež-njev, mali vrt 680 sežnjev, izvan kulture 6 oralov 750 sežnjev. Tedaj ta prostor Slapske mere skupaj obsega: 39 oralov 1299 sežnjev s čistim prinosom 173 gld. 7 $\frac{1}{4}$ kr., in pa z njivo „pri sv. Jakobu“ parcelo št. 149, ki obsega 366 sežnjev, čistega pri-nosa 41 $\frac{1}{4}$ kr. Pod Molnikom, mere Podmolniške je lep gozd, katerega sem sam ogledal, z lepim raščecim lesom posebno v nižinah smereče po 14—15 palcev debelosti, v višjih legah tudi bukve, gabri in borovci. Pod to mero je ves gozd prostora 30 oralov 292 sež-njev, čistega prinosa 25 gld. 39 kr.

Konečno je pod mero Šmartinsko pri Savi se-nožet, katera je le na 2 orala 166 sežnjev v zem-ljišno knjigo prepisana na ime gospe ponujalca, une dve parceli 114 in 115 pa ne. Vse tri parcele ob-segajo 3 orale 806 sežnjev, čistega prinosa 14 gld. To sem hotel omeniti, kar se tiče posestev.

Na dalje omenjam, da g. Krisper razun zemljišč in stavb, ki so tam, ponuja še mnogo inventara. Ne morem vsega naštevati, ali omenjam, da je v ponudbi vse poljsko orodje, hišna oprava, kolikor je treba za družino, orodje za mizarja, vrtnarja in lep stekleni vrt, vsa zaloga mrve, deset krav in eden osel!

V tej prilogi je popisano dalje vse poslopje, koliko ima sob. Glavno poslopje ima 15 sob, 1 sa-lon, 2 kuhinji, 4 kleti, drvarnico, kolo za vodomet,

vinska klet, 5 vedrov vina, več praznih sodov, 25 mernikov ajde, 20 rži, 5 pšenice, 5 turšice, 30 ovsa, 10 prosa, 15 ječmena, 5 fižola i. t. d. Reči se mora toraj, da se s to zalogo more gospodarstvo precej nastopiti.

V finančnem odseku so se, ko se je začelo razpravljati o tem vprašanji, pokazali pomislili, ali bi bil namenjen stavbeni prostor za take stavbe dober ali ne? Po sklepu finančnega odseka se je preiskava tega sklepa izročila deželnemu inženirju, kateri je o tej zadevi podal finančnemu odseku poročilo, katero naj z dovolitvijo sl. zbora preberem (bere — lieft):

Laißach am 13. Mai 1875.

Der Landesingenieur berichtet über einige auf der Besichtigung „Thiergarten“ gepflogenen Erhebungen.

Zu Folge des vom löbl. Finanzausschusse des h. Landtages erhaltenen Auftrages habe ich

A. Die Beschaffenheit des Grundes auf dem für den Bau eines Irrenhauses in Aussicht genommenen Terrains beziehungsweise Plateau innerhalb der unter dem Namen „Thiergarten“ bekannten Besichtigung des Herrn Valentin Krißper, dann

B. die zugehörige Einfriedungsmauer in Bezug auf deren Fundamenttiefe untersucht und erstatte über das Resultat folgenden Bericht:

ad A. Es wurden amgedachten Plateau nahezu in der Diagonale desselben an drei verschiedenen Orten entsprechend große Grabungen resp. Erbauungshebungen mit nachstehendem Ergebnisse vorgenommen:

Grube I. mit 12 Fuß oberm und $3\frac{1}{2}$ Fuß unterm Durchmesser und 9 Fuß Tiefe.

Dieselbe befindet sich am obern Ende des Plateaus, vom Wasser resp. dem Teicharme 11 Alfr. entfernt; der äußere Horizont liegt circa $14\frac{1}{2}$ Fuß über dem Spiegel des gespannten Wassers und $16\frac{1}{2}$ Fuß über der Sohle desselben. Die obere 12 Zoll hohe Schichte besteht aus Ackererde mit etwas beigemengtem Schotter; unter derselben befindet sich eine $3\frac{3}{4}$ Fuß mächtige, aus grobem Schotter, Sand und etwas Erde bestehende Schichte von 4 Fuß Tiefe, bestehend aus reinem Schotter und groben Sande, welche auf Conglomerat lagert, welches der Ausläufer einer Conglomeratbank sein dürfte.

Grube II. in Form eines Rechteckes von 9 Fuß Länge und 8 Fuß Breite bis zur Tiefe von $9\frac{1}{2}$ Fuß ausgehoben.

Dieselbe wurde mehr in der Mitte des Terrains gewählt und liegt deren äußerer Horizont circa $15\frac{1}{2}$ Fuß über dem Spiegel des gespannten Teichwassers und circa 18 Fuß über der Sohle desselben. Die obere 12 Zoll hohe Schichte besteht aus Ackererde mit etwas beigemengtem Schotter; unter derselben lagert eine $5\frac{3}{4}$ Fuß mächtige Schichte, bestehend aus grobem mit etwas Sand gemengtem Schotter, und die weitere $2\frac{3}{4}$ Fuß mächtige Schichte besteht aus kleinerem mit grobem Sand gemengtem Schotter.

Die Grube III. in Form wie II. $9\frac{1}{2}$ Fuß tief, befindet sich am untern Ende des gedachten Terrains; ihr äußerer Horizont liegt 16 Fuß über dem Fuße der Plateauböschung und circa $18\frac{1}{2}$ Fuß über der Sohle des Teiches. Die Beschaffenheit und Mächtigkeit der Bodenschichten ist analog wie bei Grube II.

Es unterliegt keinem Zweifel, daß auch noch in weiterer Tiefe Schotter vorkommt, und daß sonach das

fragliche Terrain einen sehr guten Baugrund repräsentirt.

Die Gruben bleiben noch einige Tage zur allfälligen weiteren Besichtigung offen und werden nach den Feiertagen verschüttet.

ad B. Die an mehreren Orten vorgenommenen Bloßlegungen des Fundamentes der Einfriedungsmauer haben zu dem Ergebniss geführt, daß dieselbe durchschnittlich eine Fundamenttiefe von $1\frac{1}{4}$ Fuß besitzt und letzteres auf Schotter lagert.

Dieses Resultat beseitigt jeden Zweifel über die Zulässigkeit einer etwa nothwendig werdenden Mauererhöhung, ohne eine Senkung oder Fremdung derselben befürchten zu müssen, zumal die Mauer nur ihre eigene Last zu tragen hat.

Weiters wird berichtet, daß der Wasserspiegel des am untersten Ende nächst der Mauer und der Getreideharpfe vorhandenen Brunnens 5 Fuß unter dem Erdhorizonte und circa 29 Fuß unter dem Plateau liegt; die konstante Wassertiefe beträgt $1\frac{1}{2}$ bis $1\frac{3}{4}$ Fuß.

Der nächst der Haupteinfahrt außerhalb der Einfriedungsmauer befindliche Brunnen hat eine Tiefe von $17\frac{1}{6}$ Fuß; die konstante Wassertiefe beträgt $1\frac{1}{2}$ Fuß und der Wasserspiegel liegt sonach $15\frac{2}{3}$ Fuß unter dem Erdhorizonte.

Dieser liegt $13\frac{1}{6}$ Fuß über dem gespannten Teichwasserspiegel und über dem Fachbaum der Teichablaßschüße $17\frac{2}{3}$ Fuß.

Aus diesem Niveauverhältnisse ergibt sich, daß der Brunnenwasserspiegel um 2 Fuß tiefer liegt, als der Teichwasserspiegel, wenn das Wasser in demselben gespannt ist.

To je poročilo deželnega inženirja. Dostavljam le še to, da je to, kar so izkopali peska, prsti in drugega, vse suho bilo, da po tem poročilu bi ne bilo zadržka zarad stavbe na prostoru, ki obsega blizo $6\frac{1}{2}$ orala.

Imam še nekoliko dostaviti iz promemoria, katerega je podal oskrbnik deželne bolnišnice zarad stroškov, ki bi s stavbo nove norišnice odpadli, in prednosti, ki bi deželi iz tega nastale.

Samo po sebi se razume, da je želeli, da prostor sedajnega norišnega oddelka v bolnišnici ostane prazen, da se pri epidemijah bolniki tje morejo oddajati. Povdarjati se mora, da bi se dobil prostor v posilni delalnici, da pa je več prostora v posilni delalnici izdelava več izdelkov, dá več zaslužka in vsled tega se stroški vzdrževanja mnogo znižajo. Odpadel bi tudi del stroškov, katere mora dežela plačevati za ženske kaznovanke v Lankovicu. Na dalje odpadejo vse remuneracije, katere se dajejo sedaj zdravnikom in drugim, ki morajo obiskovati blazne v posilni delalnici, in primarijevih 300 gl., sekundarijevih 150 gl., in duhovnikovih 60, toraj 510 gl. skupaj. Ravno tako odpadejo stroški 950 gl. za zasilno bolnišnico na Požanah. Provizoriji bi se tako vsi odpravili.

Da bo obravnavna tega predloga v slavni zbornici pokazala, ali so ti pogoji in ti razlogi, iz katerih je finančni odsek v prvi vrsti mislil priporočati prisilno delalnico, taki, da se napravi tam norišnica, bi jaz želel, ako bi g. zastopnik sl. vlade danes mogel tukaj naznaniti mnenje vlade, ali namerava to deželno poslopje oprostiti namena prisilne delavnice ali ne, ker to bo v prvi vrsti odločivno. Sicer pa, ako ostane stan tak, kakor poprej, se bo vendar priporo-

čalo, akoravno se s tem naprava norišnice za eno leto zakasni, poskusiti s prisilno delavnico. Ako ne ide s tem, da vlada noče tega poslopja prepustiti deželi, ali ko bi se izreklo, da tudi iz finančnih ali zdravstvenih ozirrov ta prostor ni pripraven, potlej bi ostal deželnemu odboru nalog, ogledati si drugih prostorov, med katerimi finančni odsek v prvi vrsti **zverinja** k v ta namen priporoča.

Sandeshauptmann:

Ich eröffne die Generaldebatte über die vom Herrn Berichterstatter vorgelesenen und so eben mündlich motivierten Anträge des Finanzausschusses.

Poslanec dr. Bleiweis:

Gospoda moja, mi stojimo spet pred jako važnim vprašanjem, ne le važnem v finančnem, ampak tudi v zdravstvenem obziru. Kakor iz poročila finančnega odseka vidimo, je častiti finančni odsek v prvo vrsto stavil posilno delalnico, v drugo vrsto pa posestvo Krisper-jevo ali kakošno drugo. Jaz moram obžalovati, da finančni odsek, ko je to stvar obravnaval, ni poklical primarija norišnice, ki je izdelal poročilo, kakor smo slišali, tako dobro, da mu je zdravstveni svet popolnoma pritrčil z majhnimi premembami. Finančni odsek je za potrebno spoznal, zaslišati vodjo bolnišnice in upravnika, ko je šlo za režijo usmiljenim sestrām. Sedaj, ko je šlo za tako važno stvar, kakor je naprava novega zavoda za blazne, moram tedaj obžalovati, da ni poklical finančni odsek izvedencev v posvèt, da bi bil njih mnenje izvedel o tej zadevi; brž ko ne bili bi potem odsekov predlogi nekako drugo podobo dobili.

Tudi kot zdravnik bom skušal opravičiti svoje mnenje, da posilna delalnica nikakor ni pripravna za norišnico, ne iz zdravstvenih obzirrov, kar bom dokazal, a tudi ne iz finančnih.

Res je, da smo se preselili z enim oddelkom blaznih v posilno delalnico; al s tem še ni izrečeno, da to, kar je sedaj le provizorium za majhno število mirnih blaznih, bi zadostovalo, ako vsi blazni naše dežele hočejo tam pospravljeni biti. V izpričbo tega, da nam je posilna delalnica le provizorium, moram omeniti, da je prvi provizorium bila tista hiša, ki smo jo na spodnjih Poljanah vzeli v najem. Mnogo bolje, moram reči, je vendar to, kar imamo sedaj, kakor je bil provizorium poprej na Poljanah. Ko pa se je kazala potreba čedalje večega prostora za blazne, se vé, da smo potem se ozrli na tisto poslopje, ki je deželno, ker smo hoteli varčno ravnati. In edino finančni oziri so bili, da smo se v posilno delalnico preselili. Kdo je v delalnici izmed teh bolnikov, ki se med blazne štejejo? Samo mirni so, in teh je okoli 40 sedaj. Ko bi hoteli vse blazne doli djati, ne bi zadostovalo to, kar nam je môgla odstopiti delalnica.

Še mnogo drugih vzrokov pa je, zakaj da delalnica ni za norišnico pripravna. Prvič je ono poslopje zidano le za posilno delalnico, ki je po svojem namenu deloma jetnišnica. Poglejte jo le, kako majhna so nekatera okna; kakošno trdnjavsko zidovje, kako malo prostora za sprehajališča!

To je za prisiljence prav; al kdor je bil tako nesrečen, da se mu je pamet zmešala, ta se v tej

zaprtiji ne bo lahko ozdravil. Če bi pa hoteli mi to delalnico predrugčiti, morali bi v tem poslopju velikanske premembe narediti, kar bi pa prizadelo veliko stroškov. To samo pa bi še ne zadostovalo; dozdati bi morali še toliko; kje pa bi prostorov našli za to?

Omenjam dalje, da ženski in moški spol v norišnici mora strogo ločen biti, kako to mogoče, če ne bi nič ne dozidali?

Blazni, ki divjajo, ne smejo tako blizu mirnim biti, kakor sedaj, ko drugi že na pol zdravi morajo poslušati divjanje svojega družnika, kar gotovo ne pomaga k ozdravljenju.

Dalje je potreben še drugi, tretji, oddelek za take bolnike, katerim je po prestani blaznosti ostala neka slabost na pameti ali ki so morebiti tudi mrtudni, jih božjast meče i. t. d. In kam vse te hočemo spraviti? Po poročilu, ki ga nam je primarij podal, mora norišnica biti prijazna, prijetna, mora ponujati blaznim to, da ne mislijo na svojo nesrečo, ampak da tudi to in uno delajo. Večina blaznih pride iz kmetov, in takim mora zdravnik primerno delo nakladati, da kopavajo, sejejo, da orjejo i. t. d. Kje pa je v delalnici za to prostor? Reče se lahko: vsaj bomo zemljišča prikupili. Al kje bomo ga dobili? Na eni strani je Codellovo posestvo, in tega ne dobimo; na drugi strani pa je par mestnih njiv, kar je gotovo premalo.

Znano nam je dalje, da delalnica leži med dvema napravama, ki nikakor niste zdravju koristni. Na eni strani je mesnica; mnogokrat so se že pritoževali gospodje iz posilne delavnice, da morejo oni smrad prenašati; na drugi strani pa je fabrika za vžigalice. Situacija posilne delavnice je tedaj med dvema napravama, ki ste zdravstvenim namenom nasprotni.

Znano je deželnemu odboru, da v posilni delalnici ni skoro nič vode. Kakšne težave imamo zmemrom, ker ni noben vodnjak dosti globok, in ravno v norišnici je obilost vode važen faktor, kajti po novjih skušnjah zdravniki tople kopelje zelo hvalijo pri takih norih, ki divjajo. Zadostne vode za to pa ne najdemo v delalnici. Ljubljana je sicer blizu; njena voda bi se dala sicer gori spraviti; al druge zdrave vode za piti ni.

To so tedaj pomislili tako važni, da živo priporočam slavnemu zboru, naj pritrdi mojemu predlogu, ki ga bom pozneje stavil, namreč ta, da se ne oziramo na delalnico.

Kar se tiče Krisper-jevega poslopja, ki ga imamo na ponudbo, moram reči po skušnjah večletnih, kar smo začeli iskati prostora za novo norišnico, da sem bil prav vesel, dobiti tako posestvo, katero ima prednost pred vsemi drugimi. Nekaj je to, da je v lepem, zdravem kraju, — da je že poslopja toliko, kolikor bi ga za stanovanje zdravnikov in uradnikov potrebovali. Dozidati bilo bi treba le to, kar se za stanovanje blaznih potrebuje. Dalje, gospoda moja, kje bomo posestvo dobili, ki ima že obzidje, in to je velike vrednosti pri takih napravah. Zemlje v obče pa je doli toliko, da lahko pospravimo 160, 200 blaznih in še več. Res žalostno je, kako se bolezni na pameti tudi pri nas širijo; dandanes imamo 90 blaznih, kar nikdar ni bilo prejšnja leta, ko jih je največ bilo od 40 do 50. A to niso še vsi; zunaj na deželi morajo marsikateri reveže v ječo zapirati, in po dru-

gih deželah imamo nesrečne svoje rojake. Tedaj je resnica, kar je zdravstveni svet izrekel, da je treba misliti na tako norišnico, v katero moramo spraviti vsaj 160 oseb.

Moji predlogi tedaj, ako jih smem že sedaj izreči, so ti-le: 1. (O tem se skladam popolnoma s 1. predlogom finančnega odseka.)

2. Zato naj odbor zasliši mnenje primarija norišnice in deželnega zdravstvenega sveta o tem: ali je posilna delalnica primerna zdravstvenemu namenu ali ne, pa naj tudi od deželne vlade poizve, ali dopušča, da se posilna delalnica prestroji v norišnico;

3. če ti izvedenci izrekó, da ne, naj deželni odbor skusi v prvi vrsti pridobiti Krisper-jevo posestvo ali kako drugo za to bolnišnico pripravno, in to v potrjenje predloži prihodnjemu deželnemu zboru;

4. (ta predlog se glasi kot 4. predlog finančnega odseka.)

Regierungsleiter Hofrath Bohuslav Ritter v. Widmann:

Es wird von dem Finanzausschusse in dem vorliegenden Berichte dem h. Landtage empfohlen, bei dem Vorhaben der Errichtung der Landesirrenanstalt in erster Linie auf die Erlangung des Gebäudes Rücksicht zu nehmen, welches gegenwärtig für die Zwecke der Zwangsarbeitsanstalt verwendet wird.

Es ist bereits vom Herrn Berichterstatter angedeutet worden, und ich kann das nur bestätigen und ich glaube, es dürfte dies keinen Widerspruch erfahren, daß diese beabsichtigte Verfügung zuerst von der Auflassung der bestehenden Zwangsarbeitsanstalt abhängig ist und daß zur Auflassung dieser Anstalt die Zustimmung der Regierung erforderlich sein wird. In dem gegenwärtigen Zeitpunkte, wo die Regierung bestrebt ist, dahin zu wirken, daß die bestehenden Zwangsarbeitsanstalten, welche für das diesfällige Bedürfnis der öffentlichen Sicherheit nicht genügen, erweitert und neue Anstalten zu diesem Zwecke auch errichtet werden, dürfte es umso mehr fraglich erscheinen, ob die Regierung in der Lage wäre, der Auflassung der Landeszwangsarbeitsanstalt zuzustimmen, als eben von Seite der Regierung dem h. Landtage eine Vorlage gemacht wird, in welcher sie vom Gesichtspunkte einer genauen Durchführung des Sicherheitsgesetzes vom Jahre 1873 die Zwangsarbeitsanstalt in die Verwaltung des Staates selbst zu übernehmen wünscht. Allein wenn auch selbst dies nicht fraglich wäre, und unter der, freilich nicht wahrscheinlichen Voraussetzung, daß die Regierung der Auflassung der bestehenden Landeszwangsarbeitsanstalt zustimmen würde, müßte offenbar der Widmung derselben für die Zwecke der Irrenanstalt auch noch die genaue Untersuchung der Eignung des Gebäudes vom ärztlichen Standpunkte durch Sachverständige vorhergehen. Ich bin allerdings in dieser Angelegenheit kein Sachverständiger, allein ich glaube, daß auch bei diesen Untersuchungen die Mitwirkung der Regierung vom Standpunkte der Oberaufsicht der Handhabung des Sanitätsgesetzes einzutreten hat und daß der Landes-Sanitätsrath berufen sein wird, in dieser Angelegenheit sein kompetentes Gutachten abzugeben. Nach den wenigen Andeutungen, welche ich in der Kürze der Zeit von Sachverständigen zu erlangen in der Lage war, wird die Eignung dieses Gebäudes für die Zwecke

einer nach den Erfordernissen der Wissenschaft eingerichtet Irrenanstalt aber sehr in Zweifel gezogen und ich möchte den h. Landtag bitten, auf diesen Umstand bei der Beschlußfassung Rücksicht zu nehmen.

Abg. Freiherr v. Apfaltrern:

Ich halte mich verpflichtet, auf Grundlage weitläufiger Verhandlungen, welche diesen Gegenstand im Finanzausschusse erfahren hat, dem h. Hause ein ganz profanes Urtheil über den Stand dieser Angelegenheit vorzubringen, damit dasselbe sich ein richtiges Bild verschaffen könne, indem ich eben aus der Erfahrung weiß, daß über diese Angelegenheit sich ein Urtheil zu bilden sehr schwer ist, und auch mir ist es nur dadurch gelungen, in dieser Sache etwas klarer zu sehen, daß eben diese Verhandlungen im Finanzausschusse sehr eingehend waren.

Es ist, wie bereits der erste Vorredner in dieser Angelegenheit bemerkt hat, dieser Gegenstand, an dessen Berathung wir derzeit sind, sowohl vom finanziellen als auch sanitären Standpunkte für das Land von höchster Wichtigkeit. Es ist ebenfalls in den Debatten des Finanzausschusses vollkommen klar zu Tage getreten, daß der Bau oder die Errichtung einer neuen Irrenanstalt mit Beiseitesetzung dessen, was bisher den Namen Irrenhaus geführt, eine nicht abzuweisende Nothwendigkeit ist. Ich will dadurch nicht gesagt haben, daß dieser Nothwendigkeit innerhalb der nächsten 3 Jahre absolut und unvermeidlich abgeholfen werden muß, wenn es auch gar nicht zweifelhaft ist, und ins Auge gefaßt werden muß, daß mit November 1878, die derzeitig gestattete Widmung eines Theiles der Zwangsarbeitsanstalt zur Unterbringung der ruhigen Irren abläuft, und von diesem Zeitpunkte an weitere Vorsorge in dieser Richtung zu treffen wäre, falls nicht bis dahin eine neu errichtete Irrenanstalt dem Lande zu Gebote steht.

Es ist sowohl durch den ersten Herrn Vorredner, als von Seite der Regierung bemerkt worden, daß in dieser Angelegenheit zuerst Sachverständige, Aerzte und wenn möglich Spezialisten in diesem Fache, also Irrenärzte vernommen werden müssen. Des Ausspruches dieser Sachverständigen hat der Finanzausschuß nicht entbehrt, denn es lagen ihm vor sowohl ein sehr umständliches und gediegenes Elaborat des Primarius der hiesigen Irrenanstalt, als auch das Gutachten des Landes-Sanitätsrathes. Sowohl diese als auch andere Sachverständige, namentlich Fachärzte, wenn Sie deren noch so viel einberufen würden, werden alle einstimmig den Ausspruch thun, daß, wenn man eine Irrenanstalt nach den Anforderungen der Wissenschaft gründen will, man einen Neubau führen müsse. Ich will deshalb, obwohl meine Ansichten in Betreff der Anträge des Finanzausschusses dahin gehen, daß Sie diesem Ausspruche der Sachverständigen nicht entsprechen, den Irrenärzten durchaus keinen Vorwurf machen. Die Irrenärzte werden sagen: es muß unbedingt ein Neubau aufgeführt werden, weil eine rationelle Behandlung von Geisteskranken die Herstellung eines Gebäudes in der Art erheischt, daß im Baue selbst schon auf die verschiedenen Bedürfnisse der Geisteskranken Rücksicht genommen wird.

Und das hat seine vollständige Richtigkeit, aber die andere Seite der Frage ist die: der Bau einer Irrenanstalt würde ohne Zweifel sehr große Auslagen dem Lande verursachen und auch die Regie würde sich,

wie ich bereits bei einer frühern Gelegenheit zu bemerken Anlaß hatte, um einen sehr wesentlichen Betrag gegenüber dem derzeitigen Aufwande des Landes erhöhen. Die Kräfte des Landes Krain dem h. Hause zu schildern, habe ich vor wenigen Tagen die Ehre gehabt. Diese Schilderungen haben weder in der damaligen Debatte noch bei den späteren Beratungen einen Widerspruch erfahren, ich kann daher annehmen, daß dieselben dem Sachverhalte getreu waren.

Ich erlaube mir zunächst die Frage: ist das Land Krain als ein, wie in sehr entschiedener Weise betont wurde, armes Land, als ein Land von sehr geringer Steuerkraft in der Lage ein Irrenhaus zu bauen, welches sowohl in seiner ersten Anlage, als auch in seinem weitem Betriebe so große Kosten zur Folge hätte. Ich sage: nein, weil man von Niemanden Unmögliches verlangen kann, nemo ad impossibilia tenetur, weil Krain nicht den Anforderungen genügen kann, welche die derzeitige Wissenschaft an eine Irrenanstalt stellt. Es bleiben nur zwei Auswege übrig, entweder trifft Krain mit einem andern Kronlande eine Vereinbarung, um diesen Zweck zu erreichen, oder es behilft sich auf die Weise, wie es eben kann. Und in dieser Hinsicht steht mir ein ganz landläufiges Sprichwort zu Gebote: Jeder möge sich strecken nach der Decken.

Ich werde mir übrigens erlauben, die Hauptwendungen, welche vom ersten Herrn Gegenredner in dieser Angelegenheit gegen die Unterbringung des Irrenhauses in der Zwangsarbeitsanstalt vorgebracht worden sind, mit kurzen Gegenbemerkungen zu erwidern.

Der Herr Redner hat gesagt, die Unterbringung eines Theiles der Irren in der Zwangsarbeitsanstalt sei nur eine provisorische Maßregel gewesen. Das ist vollkommen richtig und ich bemerke, daß wir froh sein mußten, ein solches Provisorium gefunden zu haben, indem hiedurch die Irrenpflege im Vergleiche zu früher sehr wesentlich gewonnen hat. Ich kann mich dafür auch auf das Zeugniß des Primarius der Irrenanstalt berufen.

Es ist auch bemerkt worden, daß wir jetzt nur ruhige Irren in der Zwangsarbeitsanstalt haben. Auch das ist vollkommen richtig, für die andere Gattung der Irren müßte erst Vorseeung getroffen werden, über das Wie? werde ich gleich Gelegenheit haben, mich auszusprechen. Auch die Bemerkung, daß die Landeszwangsarbeitsanstalt für die Tobenden nicht genügt, ist vollkommen richtig, jedoch entsteht eine andere Frage, ob diese Mängel nicht durch Besserungen an der Zwangsarbeitsanstalt behoben oder wenigstens sehr wesentlich gemildert werden können, und die weitere Frage, ob denn die Kosten, welche diese Aenderungen mit sich führen würden, so kolossal wären, wie der erste Herr Redner gemeint hat, und ob sie nicht um ein wesentliches hinter den Kosten zurückbleiben würden, welche die Errichtung einer neuen Irrenanstalt verursachen würde.

Wie die Herren vielleicht wissen, ist die Zwangsarbeitsanstalt derartig gebaut, daß sie aus einem Fronttracte und zwei Flügeln, welche sich an denselben anschließen, besteht. Die freie rückwärtige Seite hat als Hintergrund die Kapelle, in welcher der Gottesdienst abgehalten wird. Das Gebäude besteht aus dem Erdgeschoße und zwei Stockwerken und hat nicht unbedeutende Vorplätze. Ich glaube mich nicht zu irren, daß schon in dem Umstande, daß das Haus aus drei Ge-

schoßen besteht, daß es somit eine Untertheilung in 6 Theile ohne Schwierigkeit gestattet, die Möglichkeit geboten ist, ruhige Irren von den nicht ruhigen; jene Irren, welche unheilbar sind von solchen, die heilbar sind, und ebenso die Geschlechter von einander zu trennen.

Es bleibt nur die Frage übrig, was ist mit den Tobenden zu thun, welche begreiflicher Weise nicht in einer solchen Nähe bei den übrigen sein dürfen, daß durch dieselben die andern Irren gereizt und in ihrem Heilzwecke beirrt würden. Für diese müßte separat Vorseeung getroffen werden, es müßte ein eigener Tract neu aufgeführt werden, wozu der Fond, der existirt, zu verwenden wäre. Damit im Zusammenhange steht die Frage, die bereits der erste Herr Redner aufgeworfen hat, daß wir dort keinen Platz, worauf diese Neubauten herzustellen wären, besitzen. Wir besitzen dort factisch keinen Platz als Eigenthum des Landes, sondern die benachbarten Gründe, und gerade solche, welche zu diesem Zwecke geeignet wären, sind Eigenthum eines Fideicommissgutes. Nun, meine Herren, Sie dürfen sich die Schwierigkeit, von einem Fideicommissgute ein Terrain zu acquiriren nicht allzugroß denken. Es würde sich nur darum handeln, daß die Fideicommissbehörde und die Fideicommissbesitzer zustimmen und derlei Zustimmungen sind in den letzten Jahren mehr als 100 erlossen. Es brauchen nur die Betreffenden das Aequivalent des abgetretenen Grundstückes bildenden Obligationen auf den Namen des Fideicommissgutes vinculirt zu werden. Im vorliegenden Falle, wo diese Grundstücke im Besitze des Fideicommissbesitzers Baron Cobelli, der Landeshauptmann gewesen ist, sich befinden, wird ohnedies sowohl von Seite dieses Fideicommissbesitzers als der Anwärter voraussichtlich keine Schwierigkeit obwalten. Wir könnten Baugründe und Terrain zur Genüge bekommen, um die Irren so zu beschäftigen, wie die Irrenärzte es für zweckmäßig halten, um nämlich denselben landwirtschaftliche Arbeiten und Spaziergänge u. s. w. gewähren zu können.

Man wird mir sagen, vielleicht werden aber diese Aenderungen einen so kolossalen Aufwand, wie der erste Herr Redner gesagt hat, verursachen. Meine Herren, ich glaube, ohne mich speziell darüber informiert zu haben, die gewöhnliche Beurtheilung der Dinge bringt das schon mit sich, daß diese Kosten nicht so bedeutend sein können, als wie die Kosten, welche das Projekt, das der erste Herr Redner befürwortet hat, nämlich den Ankauf des Thiergartens, verursachen würde.

Es ist auch eingewendet worden, daß das Gebäude zum Zwecke einer Detentionsanstalt gebaut worden sei, und daß es kleine vergitterte Fenster habe. Ich gebe das zu, sowie auch die bekannte Thatsache, daß der Anblick eines derartigen Hauses einen Irren in einen gereizten Zustand zu versetzen im Stande ist, indem er es fühlt, daß er abgesperrt ist, wodurch sein Zustand nur verschlimmert wird. Ich will auch das nicht bei Seite lassen, sondern glaube vielmehr, daß es doch möglich wäre, diesem Uebelstande abzuhefen. Man kann die schwarzen Gitter mit einer lichten Farbe anstreichen u. s. w. Auch die Fenster sind nicht so enorm klein, daß sie wie Kellerfenster oder Kerkerfenster aussehen, sondern man kann im Gegentheil behaupten, daß im ganzen Lande 98% Häuser gewiß mit kleinern Fenstern gebaut sind. Die Irren, welche vom Lande hereingebracht werden, kommen wirklich aus Lokaltäten, die förmliche Kerker sind und sie werden sich, wenn sie in

unsere Zwangsarbeitsanstalt kommen, noch enorm erleichtert finden, sie werden den Unterschied fühlen, daß sie nicht so arg gehalten werden, wie draußen in der Gemeinde.

Ich glaube daher, daß dies ein Uebelstand ist, welcher sich nicht vollständig beseitigen läßt, wohl aber bedeutend gemildert werden kann.

Es ist auch bemerkt worden, daß die Zwangsarbeitsanstalt für das Irrenhaus zu klein sei. Die Zwangsarbeitsanstalt hat einen Raum für 235 Zwänglinge. Nun es wird mir gewiß Niemand zumuthen, daß ich glaube, daß sich darin auch 235 Irre unterbringen lassen. Von dem ist keine Rede, denn es ist etwas anderes ein Zwänglich und ein Irre. Aber für eine so große Anzahl Irre brauchen wir auch kein Gebäude; denn es wird sogar der Neubau, wenn ich mich recht erinnere, nur für 160 Irre berechnet, jedenfalls dürfte aber ein Raum, der für 235 Zwänglinge genug ist, zu dem überdies noch ein Tract für die Tobenden hinzugefügt wird, für 160 Irre wahrscheinlicher Weise ausreichend sein. Der bisherige Stand der Irren in unserer Irrenanstalt betrug 80 Köpfe. Es läßt sich allerdings nicht leugnen, daß eine fortwährende Zunahme unverkennbar ist, aber von 80 auf 160 ist noch ein weiter Schritt.

Es wurde auch auf die Nachbarschaft der Zwangsarbeitsanstalt hingewiesen und gesagt, daß durch die Nähe der Schlachtbank und durch die Nähe der Fabrication von Bündhölzchen die Irren sehr beirrt werden. Jedoch ich halte diese Uebelstände nicht für so groß, daß die Unterbringung der Irrenanstalt hier gänzlich unzulässig wäre. Es ist nur eine Schattenseite, über die wir uns hinwegsetzen müssen, warum und in welcher Rücksicht, das werde ich am Schlusse sagen. Die Bündhölzchenfabrik wird nach meiner Voraussetzung gar kein Hinderniß bilden, denn es gibt ja viele Irrenanstalten, die mitten in Städten untergebracht sind.

Weiters ist auch eine sehr wichtige Frage hervorgehoben worden, daß die Zwangsarbeitsanstalt nicht genügend Wasser habe und daß das Wasser der Hauptsache nach Laibacher Wasser ist, welches dort als unterhalb der Stadt fließend den Unrath der Stadt mit sich führt. Das hat seine Richtigkeit; indessen das Laibacher Wasser ist nicht derartig, daß es, wenn es z. B. durch irgend eine Vorrichtung gereinigt wird, nicht genießbar wäre.

Auch wenn der dortige Brunnen nicht genügt, läßt sich mit ein Paar 100 fl. ein zweiter Brunnen graben und mit 2 Brunnen wird gewiß das Auslangen vollkommen gefunden.

Wenn ich diesem die Beschaffenheit des Erfages für die Zwangsarbeitsanstalt entgegenhalte, nämlich zunächst die Krisper'sche Realität, so muß ich bemerken, daß wir hier nicht allein die Realität, sondern auch gewissermaßen den Charakter derselben, nämlich als einen Luxus-Aufenthalt mitzählen, welche Eigenschaft jedoch für uns ganz verloren geht. Weiters muß ich hier darauf aufmerksam machen, daß von den vorhandenen Bauten der Krisper'schen Realität für die Irrenzwecke gar nichts anderes verwendbar ist, als die Mauer um den Garten, daß wir daher bei der Acquisition derselben einen vollkommenen Neubau auführen müssen. Die Ansicht, daß mit 200.000 fl. das Auslangen zu finden wäre, ist ein Sanguinismus, wie er sich nicht greller darstellen kann.

Wenn wir pr. Mann 1000 fl. rechnen, wie die

Erfahrung lehrt, und den Bau für 160 Irre auführen wollen, so wird schon das Gebäude wenigstens 160.000 fl. kosten, abgesehen vom Kaufpreise der Realität, von der Einrichtung u. s. w. Rechnen Sie ein Bißchen und Sie werden finden, daß es eine Unmöglichkeit ist, mit 200.000 fl. das Auslangen zu finden.

Ein weiterer Umstand, der sehr ins Gewicht fällt, wenn wir die Irrenanstalt in der Realität Thiergarten oder in einer sonstigen außerhalb Laibach gelegenen Realität unterbringen, ist der, daß wir eine ganz andere Rechnung für die Regie bekommen. Hier in Laibach kann sowohl der Primarius als der Sekundarius der Irrenanstalt seiner Praxis nachgehen, also beide werden eine geringere Honorirung beanspruchen, als wenn sie von ihrer Praxis absehen müßten. Aber nicht nur die Entlohnung dieser beiden, sondern auch die der übrigen Beamten der Anstalt wird in dieser Proportion im Preise steigen, denn jeder wird lieber in der Stadt in der Nähe eines Concentrationspunktes des Verkehrs als weit davon wohnen.

Wenn wir übrigens auf irgend eine andere Realität reflectiren, wo wir alles vom Grund aus neu bauen müssen, brauchen wir noch ein höheres Bankapital, als wenn wir den Thiergarten kaufen. Wenn wir daher eine neue Realität kaufen, so wäre ich unter diesen Umständen wohl für den Ankauf des Thiergartens.

Diese Erwägungen wollte ich dem h. Hause vorführen, damit sich dasselbe ein Urtheil bilde, ob wir Krainer berufen sind, ob wir gegenüber unseren Wählern das Recht haben, den Principien der Wissenschaft in der Art zu huldigen, daß wir unbedingt uns zu einem Neubau entschließen. Wenn an die Einrichtung der Zwangsarbeitsanstalt für eine Irrenanstalt nicht mit der vorgegriffenen Idee, daß man nur etwas höchst miserables zu Stande bringen könne, sondern mit dem redlichen Willen, aus der Sache etwas gutes zu machen, gegangen wird, so bin ich überzeugt, daß daraus wenn auch keine Musteranstalt, so doch etwas entstehen kann, was Krain nicht zur Schande gereichen wird. Ich empfehle daher die Anträge des Finanzausschusses dem h. Hause zur Annahme.

Poslanec dr. Bleiweis:

G. predgovornik se je strinjal z mnogimi opazkami, ki sem jih naredil v obče gledé na delalnico in gledé na to, kakošna naj bo norišnica. Reči moram, da se je dobro informiral, al nekaj malega mu moram vendar le odgovoriti.

V vvodu svojega govora je vprašal: ali bi ne bilo dobro, da bi kranjska dežela skusila o napravi bolnišnice s katero drugo deželo združiti se. Na to moram odgovoriti, da je deželni odbor Kranjski to že storil in sicer storil po sklepu enega prejšnjih deželnih zborov. Gledali smo posebnó na Štajersko, in popraševali, ali bi jih ne bila volja združiti se, in na Koroško; al odgovor smo povsod dobili, da ne. To vprašanje je tedaj rešeno in na združenje s kako drugo deželo ne moremo misliti več.

G. baron Apfaltrern ni dvomil, da je treba ločiti ozdravljive od neozdravljivih, al on tu ne vidi nikakoršnih posebnih težav in stroškov. Če pa g. baron Apfaltrern to stvar še enkrat resno preudari in še enkrat obišče posilno delalnico, bo tudi on meni pritrdil, da se dobra norišnica ne more osnovati v delalničem

zidovji. Reklo se je — kar jaz nisem slišal, — da bi se morebiti dalo Codelli-jevo posestvo kupiti. Mogoče, ali gotovo ni; jaz bi pa g. barona Apfaltrerna vprašal: koliko on misli, da bi tako ozidje okoli norišnice stroškov napravilo, da ne bi nori bežali? Če kdo iz bolnišnice uide, je strašen hrup; če pa z grada uha-jajo, kjer vojaki noč in dan stražijo, je vse tiho. Da se ne bo to zgodilo, mislim, da vsak lahko prevede, da je krog in krog ozidja treba. Jaz bi pa le želel izvedeti, koliko bi tako ozidje veljalo, kakor ga ima „Thiergarten“.

G. baron Apfaltrern je rekel, da je poslopje Krisperjevo le bolj luksus-poslopje, tako pa je pri-pravno le za stanovanje vodje in zdravnikov. Tudi to je moja misel, da se more samo za to rabiti in da moramo za norišnico novo poslopje zidati. Če pa že veliko denarja tej napravi žrtujemo — in nekaj ga imamo — moramo vsaj kaj takega narediti, da se ne bomo bali kritike strokovnjakov, da ne bodo zasra-movaje nas rekli: iz „Zwangsarbeitshaus-a“ so na-redili „Irrenhaus“.

Naša delalnica je izvrstno dobro zidana za svoj namen; ona je res „eine wahre Festung“. Ali če nor človek noter pride, se bo „in dieser Burg“ slabo počutil, ker je preveč trdnjava za ta namen. Naprava norišnice mora biti po vse bolj lahka, bolj prijazna, da blazni ne vidi samo neba ampak tudi okoli.

To je res, da zdravniki bodo dražji in vsa re-žija bode dražja, ako pride norišnica zunaj mesta; al če v mestu ne najdemo prostora za to, se bomo mogli v to udati, da bomo več stroškov imeli. Da pa bi bila prisilna delalnica pripravna iz zdravstvenih ozirov, tega ne morem nikakor pritrditi. Ker sva si po tem takem o tem z gsp. baronom Apfaltrernom nasproti, bo sl. zbor tem laže pritrdil mojemu pred-logu, da treba zaslišati izvedencev.

Abg. Freiherr v. Apfaltrern:

Ich habe in meinem ersten Vortrage übersehen auf die Bemerkungen zu antworten, welche von Seite der Regierung in Betreff der Widmung der Landes-zwangsarbeitsanstalt und der Schwierigkeiten, die wir haben würden, dieselbe von dieser Widmung zu befreien, den Erwägungen des h. Hauses anheimgestellt worden sind.

Ich bitte in dieser Hinsicht zur Orientirung zur Kenntniß zu nehmen, daß die Zwangsarbeitsanstalt mit Zuhilfenahme von ein Paar Stiftungen, welche zusammen einen Betrag von 18.000 fl. ausmachen, dann mit Zu-hilfenahme einer hiezu gewidmeten Realität, deren Werth kein besonders großer war, aber eine genaue Ziffer zu ermitteln war der Finanzausschuß nicht in der Lage, und mit Hinzuthun eines durch Steuerzuschläge aufgebracht Betrages von 52.000 fl. durch das Land errichtet worden ist, daher ein Eigenthum des Landes ist, an dem nur allenfalls die Verpflichtung haften würde, die Stiftungskapitalien zu dem Zwecke zurückzuerstatten, für welche sie gestiftet wurden. Wenn wir sagen wür-den, wir wollen die Zwangsarbeitsanstalt künftighin nicht mehr als Zwangsarbeitsanstalt belassen, wir wollen das Gebäude verkaufen und den Erlös zu einem beliebigen Zwecke verwenden, so würde die Regierung das vollste Recht haben, dagegen entschiedene Einsprache zu erheben. Wenn wir jedoch eine humanitäre und nebstbei auch einem Sicherheitszwecke gewidmete Anstalt einem andern

humanitären Zwecke widmen, glaube ich, kann eine ernste Opposition der Regierung nicht grundhäftig auf-gestellt werden. Ich bin vollkommen überzeugt, daß die Verhandlungen mit der Regierung in entsprechender Weise geführt, zum Resultate führen würden, daß die Regierung mit Rücksicht auf die pekuniäre Lage des Landes dazu ihre Zustimmung gibt. Ist das nicht der Fall, so stehen wir vor einer andern Frage, welche heute zur Verhandlung kommt. Es hat nämlich die Regierung sich erboten, die Zwangsarbeitsanstalt zu übernehmen, denn sie ist durch das Reichsgesetz vom Jahre 1873 verpflichtet, für die Detentionsanstalten und Besserungsanstalten jugendlicher Personen zu sorgen, jedoch die betreffenden Regiekosten haben die betreffenden Länder aufzubringen. Sie beansprucht unsere Zwangs-arbeitsanstalt ohne ein Entgelt hiefür zu bieten, und das Land hätte zukünftig für seine Zwänglinge die tägliche Gebühr zu zahlen, somit hätte das Land gegenüber jenen Ländern, wo keine Zwangsarbeitsanstalten existiren, einen großen Nachtheil. Auf diese Art die Zwangs-arbeitsanstalt, welche unbestreitbar Landeseigenthum ist, unentgeltlich dem Staate zu überlassen, convenirt auf keinen Fall. Will die Regierung sie entgeltlich über-nehmen, dann steht die Sache ganz anders, dann schlagen wir den dafür erhaltenen Betrag dem Irrenhausfonde zu und bauen eine neue Irrenanstalt. Was tritt aber dann ein, wenn die Regierung uns die Zwangsarbeits-anstalt nicht abkaufen und nicht gestatten wollte, daraus ein Irrenhaus zu machen. Dann hätten wir ein leer stehendes Gebäude, das wir obendrein noch erhalten müßten. Darum halte ich auch die Frage des Irren-hausbaues für gar nicht spruchreif, und bedauere nur, daß wir an die Offerte für den Thiergarten bis zum letzten Mai l. J. gebunden sind; denn bis dahin wird der Landesausschuß doch nicht in der Lage sein, an den Ankauf dieser Realität zu schreiten, ohne zu riskiren, einen Beschluß ohne vollkommene Klärung dieser Frage zu fassen. Uebrigens glaube ich nicht, daß es mit dem Ankaufe der Krisper'schen Realität so drängt, denn er hat einen Termin gesetzt, weil sich Niemand lange in der Disposition über sein Eigenthum binden lassen will. Deswegen wird die Realität am 1. Juni noch nicht verkauft werden, denn Herr Krisper, dessen Patriotismus bekannt ist, wird wohl die Güte haben, dem Landes-ausschusse zu sagen, jetzt habe ich ein Anbot für den Thiergarten, entscheide dich. Und der Landesausschuß, wenn er thätig sein wird, wird in der Lage sein, sich über die einzelnen Vorfragen zu entscheiden und nament-lich, ob das Zwangsarbeitshaus umzuarbeiten oder ein Neubau aufzuführen sein wird.

Es ist vom Herrn Vorredner auch bemerkt worden, wir dürfen uns nicht der öffentlichen Kritik aussetzen. Es ist leider die Wahrheit, daß in dieser Hinsicht die Wissenschaft überhaupt insbesondere aber die Medizin an den öffentlichen Säckel ungeheure Anforderungen stellt. Sehen Sie sich, meine Herren, um, mit welchem Luxus, mit welcher Verschwendung z. B. die Unterrichts-anstalten und Spitäler gebaut werden, aber, meine Herren, alles das ist gebaut mit dem blutig erworbenen Kreuzer der Steuerträger. Ich sehe nicht ein, warum wir für eine Irrenanstalt, für eine humanitäre Anstalt mehr zahlen sollen, als es absolut nothwendig ist. Daß wir aus der Zwangsarbeitsanstalt nicht eine muster-hafte Irrenanstalt machen können, das gestehe ich un-bedingt zu, aber daß etwas daraus werden kann, was

uns nicht zur Schande gereichen wird, daß glaube ich mit voller Sicherheit behaupten zu können, jedenfalls ist heute das Gegentheil noch nicht bewiesen worden.

Ich empfehle daher die Anträge des Finanzausschusses nochmals dem h. Hause auf das Wärmste.

Poslanec Zagorec:

Mislím, da je vsem znano, da so tako veliki davki, da nobeden več ne more shajati in vsak se pritožuje, da ne more več davka plačevati. Imamo po cele občine, v katerih se kmetom posestva prodajajo zaradi dolgov na davkih; mislim, da naj opustimo novo nakladanje in se ognemo zidanja, ki bi nas 200.000 gold. stalo. Moramo na to iti, da ne bomo našim volilcem zmerom davek nakladali, in zaradi tega priporočam predloge finančnega odseka.

Landeshauptmann:

Die Generaldebatte ist geschlossen; der Herr. Richterstatter hat das Schlußwort.

Poročevalec dr. Poklukar:

Gospoda moja, da ne bom ponavljal tega, kar se je govorilo za predloge in zoper predloge finančnega odseka, bom skušal le prav na kratko narisati razlike, ki so med odsekovimi predlogi in med predlogom gosp. dr. Bleiweisa.

V prvi vrsti je razloček ta, da gosp. dr. Bleiweis danes že in odločno izreče, da prisilna delalnica nikakor ni pripravna za napravo nove zdravnišnice za blazne. V vtrjenje te misli je gosp. dr. Bleiweis navedel mnogo in moram reči tudi tehničnih in veljavnih razlogov, vendar pa so bili razlogi, katere je navedel, le zdravstveni razlogi. Gosp. baron Apfaltrern je obširno odgovarjal, pripoznavaje marsikatero razlogo, vendar pa zopet tako, da je marsikatero teh razlogov nekoliko podiral. Tudi finančni odsek je imel že takrat, ko se je to vprašanje sprožilo, ali je mogoče ozirati se na delalnico, nekoliko enakih pomislikov, še več pa sem jih čul pozneje, ko sem se z izvedenci izgovarjal. Zato pa, ker se mora vsakako priznati, da se more navesti precej pomislikov zoper porabljenje delalnice za norišnico, tudi ni finančni odsek odločno priporočal, naj se napravi iz posilne delalnice norišnica, ampak nasvet njegov gre le na to, naj deželni odbor preiskuje in preudari, kje bi napravila se norišnica, ozira pa naj se v prvi vrsti na poslopje, ki je v lasti dežele, o katerem se sploh sme reči, da je po svoji legi, po zraku, razgledu, akoravno ne posebno zdravo, vsaj ne nezdruvo, in katero poslopje ima za deželo, ako bi se v to obrnilo, toliko prednosti, da bi se deželnemu zakladu gledé na svoto zaklada norišničnega ne napravilo veliko stroškov. Finančni odsek ni nasproten temu, kar namerava gosp. dr. Bleiweis, ampak namerava isto, poleg tega pa ima tudi namen deželne finance varovati. Nasledek tega nasveta, ako bi se spremenil nasvet finančnega odseka, bi bil vendar le-ta, da bi deželni odbor, kakor nasvetuje gosp. dr. Bleiweis, zaslísal v prvi vrsti izvedence zdravnike in vprašal jih, ali je mogoče napraviti tam norišnico iz zdravstvenih obzirov. Poleg tega pa bi po mojem mnenju deželni

odbor moral vprašati druge izvedence zaradi finančnega vprašanja in primerjati stroške za sedanjo posilno delalnico z načrtom za norišnico, in ali bi bilo mogoče, to v kako zvezo spraviti in koliko bi stalo prezidovanje. Kadar bi bilo to vprašanje rešeno, bi se imelo preudarjati, koliki bi bili stroški takega predelovanja v primeri s stroški, katere bi prizadela deželi nova stavba. Poprej pa je tudi rešiti vprašanje, ali bo dobila dežela poslopje ločeno od namena, kateremu sedaj služi. Ako bi danes od vlade mogli izvedeti odločen odgovor, kar ni pričakovati, da bi namreč vlada izrekla: dežela, ti dobiš v ta namen poslopje to oprosteno — ali pa: nikakor se vlada ne more v to spustiti ali pa le proti odškodnini, potem bi bilo lažje rešiti to vprašanje. Ker bo pa gotovo pogajanje oziroma tega vprašanja dolgo trajalo, predno se pojasnijo vse te razmere, bo imela slavna zbornica pri svojem sklepanju odločiti, ali so že zadosti vtemeljeni pomislíki, ki jih je gosp. dr. Bleiweis navedel kot zdravnik, da prostor ni za rabo v ta namen, in ako bi slavna zbornica te pomislíke za veljavne spoznala, se bodo rešila po tem tudi druga vprašanja.

Iz vseh ozirov pa, ker nasvet finančnega odseka tudi zdravstvenemu obziru ne prejudicira, se priporočajo bolj odsekovi predlogi, ker vsi pomislíki, katere je navedel gosp. dr. Bleiweis, se bodo lahko rešili do prihodnjega zasedanja, in ako se tudi priprave začno še le prihodnjo spomlad, se stavba lahko dovrši do jeseni 1875. l.

Glavni pomislek, kateri bi vtegnil marsikaterega gospoda nakloniti, da glasuje za predlog g. dr. Bleiweisa, je ta, da bi nam ponudba g. Krisperja, ako bi se sedaj ne sprejela, odtegnila se. Ko bi se to moglo za gotovo trditi, moram reči, da bi jaz priporočal morebiti drugi dostavek, kateri ne izključí tega, kar g. dr. Bleiweis namerava, če bi se namreč v 3. nasvetu za besedami „ne moglo pridobiti“, dostavilo: „kar naj deželni odbor kakor hitro mogoče poizvedeti skuša“. S tem bi se moglo doseči to, kar gosp. dr. Bleiweis namerava. Potlej bi odpadel tisti strah, kateri bi enega ali drugega prepričal, da bi ponudbo zverinjaka izgubili, kadar bi se obravnavalo z vlado, in ali so ti prostori in ti kraji primerni iz zdravstvenih obzirov.

Priporočam v specialni debati še bolj na drobno pretresovati odsekovne predloge in nasvet gosp. dr. Bleiweisa, ker je vprašanje iz finančnih in zdravstvenih ozirov jako važno, in tedaj želeti, da se kar naj bolj ugodno za deželo reši.

Landeshauptmann:

Die in der Generaldebatte angekündigten Aenderungsanträge des Herrn Abg. Dr. Bleiweis kommen bei der nun beginnenden Spezialdebatte in Verhandlung.

Poslanec dr. Bleiweis:

Jaz stavim predlog, da sa seja za 5 — 10 minut pretrga, da se zaradi specialne debate pomenimo, da ne bo drug zoper drugega glasoval. (Obvelja — angenommen. — Seja se pretrga ob 30. minuti čez 12. uro in se zopet začne ob 40. minuti čez 12. uro — die Sitzung wird um 12 Uhr 30 Minuten unterbrochen und um 12 Uhr 40 Minuten wieder aufgenommen.)

Landeshauptmann:

Wir kommen zur Spezialdebatte und zwar zum Punkt 1 der Ausschüßanträge. (1. odsekov predlog obvelja — der 1. Ausschüßantrag wird angenommen.)

Der Abg. Herr Dr. Bleweis hat mir mitgetheilt, daß er seine in der Generaldebatte gestellten Anträge zurückziehe. Wir kommen demnach zum 2. Ausschüßantrage. (2. odsekov predlog obvelja — der 2. Ausschüßantrag wird angenommen.)

3. odsekov predlog. — 3. Ausschüßantrag.

Poslanec dr. Bleweis:

Jaz nasvetujem, naj se o tem predlogu za besedo „obrniti“ dostavi: „o čemur naj deželni odbor nemudoma zasliši mnene izvedencev zdravnikov in tehnikov.“ (Podpira se — wird unterstützt.)

Poročevalec dr. Poklukar:

Strinjam se s predlogom gosp. dr. Bleweisovim. Finančni odsek nima nič proti temu, da bo deželni odbor brez odlašanja izvedel, ali se more dobiti posilna delalnica in ali je iz zdravstvenih in finančnih ozirov priporočati napravo norišnice iz posilne delalnice. Samo po sebi se razume, da s tem dobi deželni odbor tudi nalog, obravnavati z vlado, ali hoče oprostiti posilno delalnico tega namena, kateremu sedaj služi.

(3. odsekov predlog obvelja z dostavkom gosp. dr. Bleweisa — der 3. Ausschüßantrag und der Zusatzantrag des Herrn Dr. Bleweis werden angenommen.)

4. odsekov predlog. — 4. Ausschüßantrag.

Gledé tega predloga imam omeniti le par besedi. Pri načrtu, katerega bo imel deželni odbor predložiti prihodnjemu deželnemu zboru, bo vsakako moral oziirati se na to, kar se je v finančnem odseku že sprožilo in je bilo tudi v današnji debati omenjeno, ali bi bilo mogoče združiti ta naš zavod z enakim zavodom kake sosedne dežele. Reklo se je, da so dotične poskušnje s Štajersko in Koroško ostale brez vspeha. Mislim pa, da bo mogoče, na druge gledati in združbo doseči v tem smislu, da se dobi obljuba na gotovi podlagi, da bodo južne sosedne dežele svoje blazne k nam oddajale.

To bi bilo merodajno zarad števila bolnikov, za koliko naj bi se delala nova stavba.

(4. predlog obvelja potem v 2. in ves predmet v 3. branji — der 4. Antrag wird hierauf in 2. und der ganze Gegenstand in 3. Lesung angenommen.)

Landeshauptmann:

Es ist mir während der Verhandlung des so eben erledigten Gegenstandes eine Note der Regierung betreffend ein Majestätsgesuch des Josef Kraus, gewesenen Lehrers zu Rudolfswerth, um eine Pension eventuell Gnadengabe zugekommen, welche ich dem h. Hause mittheile. Die Note lautet (bere — liest):

N o t e !

Im Anschlusse beehrt sich der k. k. Landeschulrath das unterm 23. April d. J., Z. 5727 vom hohen Ministerium für Kultus und Unterricht herabgelangte Majestätsgesuch des Josef Kraus, gewesenen Lehrers zu Rudolfswerth, um eine Pension eventuell Gnadengabe dem löblichen Landesausschusse mitzutheilen.

Josef Kraus am 5. Juli 1810 geboren, somit jetzt nahezu 65 Jahre alt, wurde mit Dekret der Schulbezirksaufsicht in Rudolfswerth vom 8. Juni 1830 als Mädchenlehrer und Organist daselbst provisorisch, dann in Ansehung seiner für den Schuldienst anerkannten Tüchtigkeit und guten Aufführung zu Folge Entscheidung des bestandenenen Guberniums vom 21. Mai 1831, Z. 10699 mit Dekret des fürstbischöflichen Consistoriums Laibach vom 18. Juni 1831 definitiv angestellt, auch wurde er mit Gubernialdekret vom 18. Juli 1865 Z. 15580 im Lehramte bestätigt.

Derselbe versah den vereinten Mädchenlehrer- und Organistendienst, so wie mehrere allegirte Zeugnisse beweisen, zur allgemeinen Zufriedenheit ununterbrochen bis zum Jahre 1866, in welchem Jahre er aus Gesundheitsrücksichten mit Eingabe an die Schulbistrittsaufsicht vom 5. September 1868 auf den Mädchenlehredienst resignirte und nur noch den Organistendienst beibehielt.

Kraus hat sich bereits einmal mit einem Gesuche um Bewilligung und Flüssigmachung eines Ruhegehaltes an den k. k. Landeschulrath gewendet; da jedoch derselbe auf die Lehrerstelle resignirte, so konnte ihm gesetzlich keine Pension zuerkannt werden, und er wurde mit seinem Gesuche abgewiesen.

In dem herabgelangten Majestätsgesuche bittet er nun eventuell um Ertheilung einer Gnadengabe.

In der Erwägung, daß er 38 Jahre erfolgreich im Lehrfache gewirkt hat, nun aber fast erwerbs- und vermögenslos ist und noch eine irrsinnige Ehegattin zu erhalten hat, in weiterer Erwägung, daß er wegen der ärztlich konstatirten hochgradigen Seheeschwäche auch den Organistendienst nicht lange mehr wird versehen können und so jeder Einnahmsquelle beraubt wird, beehrt sich der k. k. Landeschulrath den löblichen Landesausschuß zu ersuchen, die gefällige Zustimmung zu ertheilen, daß dem Josef Kraus eine Gnadengabe jährlicher 60 — 100 fl. aus dem Lehrerpensionsfonde bewilliget werde, bei welchem bedeutende Ueberschüsse in Aussicht stehen.

Laibach am 13. Mai 1875.

Der k. k. Hofrath:

Widmann.

An den löblichen krainischen Landesausschuß in Laibach.

Ich beantrage diesen Gegenstand dem Finanzausschusse zuzuweisen mit dem Auftrage, in der heutigen Nachmittagsitzung darüber mündlichen Bericht zu erstatten. (Obvelja — angenommen.)

Landeshauptmann:

Wir kommen nun auf den früher übergangenen 3. Gegenstand der Tagesordnung zurück.

3. Poročilo finančnega odseka o vladni predlogi gledé oddaje prisilnih delalnic v državno opravlo.

(Priloga 61.)

3. Bericht des Finanzausschusses zum Regierungsantrage in Betreff der Uebernahme der Zwangsarbeitsanstalten von Seite des Staates.

(Beilage 61.)

Poročevalec Grasselli:

Že pri raznih prilikah in poslednjikrat l. 1873. je kranjski deželni zastop izrekel, da je pripravljen prepustiti prisilno delalnico državni upravi. Razlogi, kateri so vodili deželni zastop pri tem sklepanji, so slavnemu deželnemu zboru itak znani, zato rej se mi ne zdi potrebno, da bi obširno o njih govoril. Zadostuje, če na kratko dodam poročilo nekatera pojasnila.

Vodstvo deželne prisilne delalnice in nadzorstvo je že itak iz početka podredjeno bilo vladi. Posebno kar se je postava od 10. maja 1873. l. vpeljala in začela rabiti, od tega časa ima vpliv vlade do posilne delalnice biti tem večji in posebno z ozirom na to postavo je deželni zastop izrekel, da rade volje prepusti prisilno delalnico v državno upravo.

Sklep sl. deželnega zbora od l. 1874. se glasi tako-le (bere — číft):

„1. Vprašanje sl. vlade zarad tega, ali bi se državi izročila deželna posilna delalnica v Ljubljani, se reši s tem, da deželni zastop Kranjski pritrdi navedeni izročitvi, toda s tem pogojem, če država primerno povrne vrednost poslopij in inventarijalnega orodja.

2. Deželnemu odboru je nalog sè sl. vlado pogajati se gledé povračilne svote in načrt dotične pogodbe predložiti deželnemu zboru za sklepanje.“

Pretresovaje po vladi predložene očrtke o prevzemanji prisilnih delalnih zavodov je pred očmi imel finančni odsek razločke, ki so mej temi očrtki vladnega predloga in mej sklepom slavnega deželnega zbora storjenim v zasedanju l. 1873/4. Glavni razloček med predlogom sl. vlade in tedanjim sklepom deželnega zbora obstaja v tem, da sl. vlada zahteva, naj se nepremična imovina, katera v sedanjo deželno prisilno delalnico spada, in njene inventarijalne stvari državi zastonj v svojino prepusté.

Sl. deželni zbor je v svojem zadnjem sklepu izrekel, da se prepusti vse to proti primerni odškodnini. Finančni odsek je bil tega mnenja, da ni povoda, ka bi slavní zbor letos odstopil od onega stališča, na katerem je stal pri sklepanju o tej zadevi v poprejšnjem zasedanju. Naj važnejši razlog mu je bil zató ta, da je vsa nepremična imovina in inventarijalne stvari spadajoče v prisilno delalnico lastnina dežele. Ta stvar se je ravnokar pri debati o poročilu finančnega odseka o prejšnji točki dnevnega reda že obširno in temeljito razpravljala in zato ne preostaja temu mnogo dodati. Stvar se je obravnavala pri enakih prilikah v tem slavnem zboru in meni bi ne bilo z lepa mogoče, kaj družega navesti, kakor znane stvari ponavljati. Poudarjam le še enkrat to, da je

nepremična imovina prisilne deželne delalnice brez dvoma svojina deželna, in isto tako inventarijalne stvari. Po predlogu sl. vlade bi imelo vse to preiti v svojino države, sicer pa se vladni očrtki zadevajoči prevzemanje naše deželne delalnice ne razločajo v ničem od onih, katere je vlada predložila drugim deželam, kjer ni taci zavodov. Kranjska dežela, katera je po naključji tako srečna, da ima prisilno delalnico, naj bi zastonj prepustila to delalnico vladi, dobička pa bi ne imela čisto nobenega, ker bi plačevala ravno tisto, kar bodo plačevale za oskrbovanje jetnikov druge dežele, od katerih ne dobi vlada drugega nič. V tem obziru je finančni odsek mnenja, da bi sl. vlada morala tu razloček delati, da bi onim deželam nasproti, ki že imajo svoje delalnice, drugače postopala nego nasproti onim deželam, ki nima jo svojih delalnic. Iz vseh teh obzirov je sklenil finančni odbor, da predlaga slavnemu zboru, naj ostane pri tem, kar je sklenil 1874. l., da namreč zahteva za nepremično imovino in za inventarijalne stvari primerno odškodnino.

Druga stvar, na katero je finančni odbor svojo pozornost obrniti imel, je bila določba vladnih očrtkov, po katerih se vlada zaveže prevzeti samo dejanski služéce ljudi oziroma dolžnosti, katere ima proti tem ljudém. Z ozirom na pristavek, ki se nahaja pod št. 10., da bi dolžnosti, kar se jih tiče tiste uprave, katera je bila vže pred tem časom, prevzela dotične dežele, z ozirom na to se je finančnemu odboru zdela dolžnost, da pri tej priliki pozornost sl. zbora obrne na to, da je dežela o svojem času prevzela vse dolžnosti iz prejšnje uprave, ali bolje, da je sl. vlada deželi te dolžnosti naložila ne vprašaje jo, in to so bile dolžnosti, katere so izvirale ravno tako iz „prejšnje“ uprave, ko je bila uprava namreč pod vladno rokó. Nekateri gospodje poslanci se bodo gotovo spominjali obširne debate, ki je bila v tej zbornici gledé pokojnine, katero je sl. vlada naložila deželi za oskrbnika, ki je komaj 6 let v službi pri delalnici bil. Po dolgih obravnavah ni preostalo družega, nego da je dežela pokojnino prevzela, in, ker je takrat sl. vlada prisilila deželo, da je prevzela to dolžnost, se je finančnemu odboru primerno zdela, da dežela zahteva sedaj od sl. vlade, da ona sopet prevzame dolžnosti, katere je prej deželi naložila. Vsled tega je dotična točka vladnih očrtkov razširila se v tem smislu, naj bi slavna vlada ne prevzela samo dolžnosti nasproti dejanski služéim ljudém, nego tudi tiste, katere izvirajo iz tiste dobe, ko je bila uprava še pod vladno rokó.

O drugih točkah očrtkov ni finančni odsek povoda imel, staviti slavnemu zboru predloge različne od vladinih očrtkov. Pristaviti moram še samo to, da kar se tiče 9. točke teh očrtkov, ki govori o zakladu prisilne delalnice, katerega ima dežela v svoji upravi, da tudi v tem obziru finančni odbor ni stavil nobenega predloga in to iz tega uzroka, ker kakor je znano, nema dežela nobenega posebnega zaklada prisilne delalnice, ker se je ta že davno vtopil v deželni zaklad.

Z ozirom na obravnave v finančnem odboru o zidanjí nove norišnice je bilo treba, da je finančni odbor tudi pri teh predlogih o prisilni delalnici ozir jemal na predloge, katere je finančni odbor o napravi nove norišnice nasvetoval, katere je slavní zbor ravno prej čul in o katerih je konečne sklepe storil. To mi je

bilo omeniti zaradi tega, ker drugi predlog v prvem odstavku govori o tem, da bi deželni odbor, če je imovina, v kateri je zdaj prisilna delalnica, primerna za deželno norišnico, oprostil to imovino namena za prisilno delalnico. O tem dalje govoriti in uže povedane stvari obširno ponavljati ni treba, ker je slavni zbor baš prejle sklep storil, katerega naravski korolar je ta določba v nasvetu finančnega odbora gledé predloge, katero zdaj obravnavamo.

Isto takó je bilo treba, da je finančni odbor z druge strani ozir jemal na faktični položaj, ka je, kakor je bilo poprej omenjeno, en del deželne norišnice faktično vmeščen v prostorih prisilne delalnice, kar je dovoljeno od sl. vlade blizu do konca 1878. l. In ker je treba, da pri pogajanji s slavno vlado deželni odbor gleda na to, da eventuelno ostane ta naprava toliko časa, da se ustanovi nova norišnica, je tako rekoč iz formalnih ozirov treba bilo, da se to sprejme v nasvete, katere je finančni odbor v tej zadevi stavil.

Nadejaje se, da sem s tem, kar sem do sedaj navel, upravičil stališče finančnega odbora, in misleč, da so po tem utemeljeni njegovi nasveti, pristavlja pa, da bodem če bo treba še v specijalni debati o posameznih točkah izpregovoril, sodim, da mi je mogoče preiti na nasvete same, katere finančni odbor stavlja. Glasé se takole (bere prilogo 61. — liest Beilage 61.)

Landeshauptmann:

Ich eröffne die Generaldebatte über diese Anträge des Finanzausschusses.

Regierungsleiter Hofrath Bohuslav Ritter v. Widmann:

In dem 1. Absätze der Anträge des Finanzausschusses wird dem h. Landtage empfohlen die Punktationen, welche die Regierung der geehrten Vertretung vorgelegt hat, abzulehnen. Bei den Anschauungen, welche diesfalls im Finanzausschusse, so viel mir bekannt ist, mit Einstimmigkeit geäußert worden sind und welche, so wie ich die Sachlage zu beurtheilen im Stande bin, auch die Anschauungen des h. Landtages sein dürften, ist vorauszusehen, daß die Vorlage, wie sie die Regierung eingebracht hat, nach den Anträgen des Finanzausschusses abgelehnt werden wird. Ich will nur in Kürze und mit wenigen Worten den Standpunkt kennzeichnen und die Motive anführen, welche die Regierung bei Einbringung dieser Vorlage geleitet haben.

Es unterliegt keinem Zweifel, daß der Staat mit der Uebernahme der Zwangsarbeitsanstalten in eigene Verwaltung nach den Bestimmungen der dem h. Landtage vorliegenden Punktationen bedeutende Auslagen übernehmen würde. Die bestehenden Anstalten sind unzureichend, es wird auf eine Erweiterung derselben Bedacht genommen und werden namentlich mit Rücksicht auf das Gesetz vom 10. Mai 1873 neue Bauten zur Unterbringung von jugendlichen Corrigenden vorgenommen werden müssen.

Die von den einzelnen Ländern verlangte Vergütung der Verpflegskosten genügt nicht einmal für die gegenwärtigen Auslagen.

Mit Rücksicht darauf und mit Rücksicht auf die Lage der Staatsfinanzen könnte die Regierung weiter-

gehende Zugeständnisse von Seite des Staates bei der Reichsvertretung nicht befürworten und insbesondere könnte von einer Entschädigung für die Realitäten und Einrichtungstücke nicht die Rede sein. Es war in dieser Beziehung der Gesichtspunkt für die Regierung maßgebend, daß, wenn die Staatsverwaltung geneigt ist den Ländern die Lasten der Zwangsarbeitsanstalten zu erleichtern, und deshalb mit Rücksicht auf die Anforderungen der öffentlichen Sicherheit nicht nur die bestehenden Anstalten zu übernehmen, sondern auch für die Erweiterung und Vermehrung derselben Sorge zu tragen, so kann da wohl ein Ersatz für diejenigen Auslagen, welche jetzt den einzelnen Ländern obliegen, gefordert werden. Was die Vergütung der Verpflegskosten nach den Bestimmungen der Punktationen anbelangt, so ist dieselbe in Uebereinstimmung mit den Normen des §. 387 der Strafprozeßordnung bestimmt worden. In Betreff dieses Punktes muß hervorgehoben werden, daß bei der Feststellung der Verpflegskostenziffer an dem bei sämtlichen Anstalten derselben Kategorie im nächst vorgegangenen Jahre sich ergebenden durchschnittlichen Verpflegungsaufwande festgehalten werden mußte, da hier in erster Linie das Bedürfnis für die öffentlichen Sicherheitszustände entscheidet und jede andere Berechnungsweise der Vergütung mit weitgehenden Umständlichkeiten verbunden gewesen wäre. Die Regierung könnte nur unter der Voraussetzung hoffen, daß die Verhandlungen in der vorliegenden Frage bald zum Abschlusse gelangen, wenn die sämtlichen den Landtagen vorgelegten Propositionen von den betreffenden Landesvertretungen auch acceptirt und etwaige weitergehende Ansprüche der durch die Hebung der öffentlichen Sicherheitszustände begründeten Rücksicht, welche die Regierung bei Einbringung dieser Vorlage geleitet hat, untergeordnet würden. Ich möchte die h. Landesvertretung bitten, auf diese meine Motivirung bei der Abstimmung Rücksicht zu nehmen.

Landeshauptmann:

Wünscht Jemand in der Generaldebatte zu sprechen (niče se ne oglasi — Niemand meldet sich); somit schließe ich dieselbe und ertheile dem Herrn Richterstatter das Schlußwort.

Poročevalec Grasselli:

Na to, kar je prečastiti g. zastopnik sl. vlade slavnemu zboru naznanil, imam omeniti samo to, da se meni ne zdi verjetno, ka bi sl. vlada pred drž. zborom imela tako težko stališče zagovarjati različno postopanje gledé raznih dežel. Pri neki drugi priliki — ni še davno tega — smo čuli od raznih strani, kako težavno stališče ima vlada in državni poslanci naši, da podpirajo prošnje naše v državnem zboru, kadar gre za to, da bi država pomagala deželi — da bi dežela kaj dobila. Gospoda moja, v tem slučaju smo v nasprotnem položaji. Tu gre za to, da bi dežela državi nekaj dala, in po polnem je upravičeno in sl. vladi ne bilo bi tako težko poudarjati, da je zaradi tega treba v tem vprašanji meriti s dvojno mero. Slavna vlada bi smela prepričana biti, da ko bi se v tem vprašanji merilo z dvojno mero, bi od naše strani ne bilo nobene opozicije. Da pa je vsakako upravičeno zahtevanje deželnih zborov tistih dežel, v katerih se na-

hajajo prisilne delalnice, o tem ni treba besedovati. Kajti — jaz priznavam tudi to, ker se priznavati mora, da je nadejati se olajšave deželnih financ vsled tega, če bo država prevzela upravo prisilnih delalnic sploh, v pošt看jemati pa je vendar tudi to, da bodo tega olajšanja deležne v višji meri vse tiste dežele, ki nimajo svojih delalnic, mimo drugih dežel, ki že imajo svoje delalnice.

Gotovo je po polnem upravičeno, da se tistim deželam, katere pripomorejo k bodočemu ugodnejšemu finančnemu gospodarstvu gledé prisilnih delalnic, to nekoliko povrne. V tem obziru postopajo deželni zbori enako; pri vseh deželnih zbora, katerim bode prepušteni svoje deželne prisilne delalnice državi, se pogajajo za to, da je treba razloček delati mej posameznimi deželami. Poslopje, sploh vsa nepremična imovina kakor i inventarske stvari prisilne delalnice, to vse je deželno premoženje, kakor je bilo že rečeno; prisilna delavnica se je z deželnimi novci ustanovila in vzdržavala, za to deželno svojino ima dežela vsakako pravico, zahtevati povračilo, če jo da državi, ker bodo odslej naprej, ko preide ta imovina v državno svojino, od nje dobiček imele ne samo Kranjska dežela, ampak tudi vse druge dežele, torej sme naša dežela po vsi pravici zahtevati nekako odškodnino od države. Zato priporočam predloge finančnega odbora.

Landeshauptmann:

Wir kommen zur Spezialdebatte.

Abgeordneter Deschmann:

Ich würde beantragen, daß der Herr Vorsitzende die Anfrage stellen möchte, ob ein Abänderungsantrag gestellt wird und daß, wenn dies nicht der Fall sein sollte, über den Gegenstand en bloc abgestimmt werde.

(Obvelja — angenommen. — Ves predmet obvelja en bloc — der ganze Gegenstand wird en bloc angenommen.)

5. Poročilo odseka za pregledovanje poročila deželnega odbora o njegovem delovanji za dobo od 1. julija 1874. do konca februarja 1875. 1.

5. Bericht des Rechenschaftsberichts-ausschusses über die Thätigkeit des Landesausschusses für die Zeit vom 1. Juli 1874 bis Ende Februar 1875.

Poročevalec dr. Zarnik:

Jaz sem prvokrat poročevalec o poročilu deželnega odbora, in po prejšni navadi, da se je poročilo pridružilo ustno razlaganje motivov, držim se tudi sedaj tega postopka posebno zaradi tega, ker so resolucije, katere odsek predlaga, večidel stare in se ponavljajo že več let v poročilu o tem predmetu.

Toraj preidem na prvi predlog:

„Slavna c. k. deželna vlada se naprosi, da bi skrbela za pospeševanje izvršitve postave o napravi

novih zemljiških knjig.“ Ta postava je bila enoglasno v slavnem zboru sklenjena in se je takrat soglasno pripoznalo, da je jako potrebna, ker so zemljiške knjige tako slabo vredjene. Rekel bi, da polovica pravnega našega kmečkega naroda v tem obstoji, ker so zemljiške knjige tako slabe. Ako si zamudil obrok 30 dni zaradi motenja posesti, potem je treba dokazati s pričami, da si stvar 30 let v posesti imel. Kako težak, tako rekoč, večidel nemogoč je ta dokaz, vsakdo ve, ki se je s praktičnim pravdoslovjem vkarjal. Denašnje gruntne knjige pa ravno nič ne dokažejo. Ta postava, ki tako bitstveno v život naroda našega zaseca, je že eno leto potrjena, pa nihče se za njo ne briga, in sodniki še nimajo nobenega naloga v tem obziru.

Druga resolucija zopet ponavlja, da se Radoljskemu okraju nič davka ne odpiše. Radoljsko okrajno glavarstvo, ki obseza sodnijski okraj Radoljski in Kranjskogorski, leži skoro med samimi gorami. Poljedelstvo ni tolike važnosti, kakor živinoreja in obrtnija. Razen tega so pa ravno v Radoljskem glavarstvu mnogo zamotane zemljiško-odvezne zadeve, ki še sedaj niso rešene. To je velika nadloga. Toraj naj se poteza deželni odbor pri sl. vladi, da se tudi temu okraju kaj odpiše.

Kar se tiče tretjega predloga, ponavlja se le resolucija lanskega leta in ta ne potrebuje nobene motivacije, ker želimo vsi, da se ta stvar reši.

Kar se tiče predlogov k §. 4. samo po sebi je razumno, da je želeli, da se služba živinozdravnika tudi za Notranjsko vstanovi. Temu ne bo nihče vgovarjal in eden g. poslanec bo kakor sem čul, stavil predlog, da se vstanovi še ena taka služba za Dolenjsko.

Nasvet, ki se stavi k §. 5. je čisto formalen in naroča dež. odboru, da predloži prihodnjič natančen izkaz v obliki tabele, kako se je deželna podpora poškodovancem razdelila. Ako se je n. p. 5000 ali 6000 for. razdelilo, koliko se je vsakemu dalo in kako se je rešila ta reč. Sedaj smo dobili samo celo svoto in ravno dež. zbor, ki to dovoli, ni samo radoveden, ampak obligiran, da se natanko informira, ali se je njegovim namenom v tej zadevi vstreglo.

Omeniti imam le še k petemu nasvetu, ki je stavljen k §. 4. zaradi izsušenja ljubljanskega močvirja, da so dotični posestniki več let denar dajali v ta namen, da bi se močvirje izsušilo in kakor znano naloženih je za to nad 60.000 gld., ki se sedaj vglavničijo ali kapitalizirajo. Vlada je rekla, da bo dotično postavlo kmalu predložila, ali do sedaj je ostalo le pri obljubi. Resolucija toraj gre na to, da se nam vendar konči ta postava predloži, katero gotovo vsi želimo.

Resolucija, ki se stavi k §. 6. je formalna stvar in naroča dež. odboru, da predloži v obliki tabele vse občinske naklade in priklade na direktne in indirektne davke, ki se razdeljujejo v razmeri gruntne posesti ali po kakem drugem razmerji, sklenjene po občinah ali v lastnem delokrogu ali pa vsled dovoljenja dež. zbora. Mislim da k tej resoluciji ni treba motivacije, ker se samo po sebi razume, da je dolžan deželni odbor deželnemu zboru natančneje izkazati podajati.

K §. 7. se naroča dež. odboru, da se nemudoma loti izpeljave tehničnih pripravljavnih del za preloži-

tev ceste čez Turjaški hrib i. t. d. Moram omeniti, da so ravno te ceste že kake 3, 4 leta v obravnavi. Opravičeno je, da se ta stvar izvrši in ako ni dosti tehničnih moči, da se druge najamejo. Kajti od leta do leta ne moremo dotičnih želj prezirati.

Kar se tiče ceste iz Litije čez Ponoviče na Savo in na Polšnik, naj se ta cesta vversti v mrežo okrajnih cest. V tem smislu je bila vlani peticija vložena in g. Dežman, ki je poročal o tej peticiji, je bil ravno tega mnenja. Dandanes pelje ta cesta na desnem bregu Save v močvirnem kraju, pozneje pa bi se dala na levem bregu izpeljati čez Ponoviče pri Savi čez brod na Polšnik in bilo bi prebivalcem jako vstrebano, ako bi se ta cesta dejala v mrežo okrajnih cest. V tem smislu je tudi lani g. Dežman resolucijo predlagal.

Isto velja za cesto čez Grosupljo na gornjo Krko. Ta je sedaj v takem stanu, da ni za rabo, naj se toraj oživotvori, da se lahko rabi za promet, da se bo posebno moglo blago izvaževati iz Žužemberka.

V deveti resoluciji, ki je stavljena k §. 7. naroča se dež. odboru, da natanko na to pazi, da se skladne ceste strogo po postavi razdeljujejo. Cestna postava v §. 9. 10. 11. i. t. d. na tanko odloča, kako naj se to razdeli. Če so razmere sicer enake, naj bode merilo neposrednji davek, k kateremu spada tudi gotova dohodnina in pridobnina. In ravno posestniki iz Litijskega okraja se pritožujejo, da pri cesti v Zagorji dotični rudnik, akoravno veliko dohodnino plačuje, nima toliko skladne ceste, kakor drugi občani, kmečki posestniki, ki se po pravici pritožujejo, da delajo cesto za rudarstvo, katero morebiti $\frac{4}{5}$ te ceste samo porabi med tem, ko jo kmečki posestniki morajo vzdrževati.

Deseta resolucija, ki je nasvetovana k §. 7. se ponavlja kakor je bila sklenjena že druga leta. Rudolfova železnica dela, kar se kolodvora v Ljubljani tiče, nekoliko koncesij, ali čakalnice še sedaj niso izročene v porabo občinstva, in ako je dež. mora popotnik, ako vzame svojo karto, da se odpelje, zunaj čakati, kar je gotovo neugodno. V tem smislu ta resolucija zahteva, da se kolodvor otvori popotnikom, kakor vsak drug kolodvor.

K §. 9. se nasvetuje več resolucij. Gledé 11. resolucije opozorujem na poročilo o delovanju deželnega odbora na strani 52. Tu beremo: „predlogu od strani ravnateljstva, naj se svetuje visokemu dež. zboru, da poviša število štipendij od 8 na 10 ali 12, potem da naj se vzame v naučno osnovo tudi splošni nauk o kmetijstvu . . . deželni odbor ni mogel privoliti i. t. d.“ Odsek je naprosil g. dež. glavarja, da je to razjasnil in on je rekel, da dež. odbor bi ne imel nič zoper to, da se tudi kmetijstvo razlaga, ali bojé se, da, ako bi deželni odbor pokazal prst, vtegnilo bi vodstvo Slapske šole zgrabiti za celo roko in nastalo bi vsled tega veliko stroškov, toraj deželni odbor ni mogel temu predlogu pritrditi. Odsek je pritrdil nekoliko temu postopanju, ob enem pa je mislil, da bi ne bila ponudba ravnateljstva zavreči, da bi se tudi kmetijstvo predavalo, ako ne bi velikih stroškov prizadevalo.

Dvanajsta resolucija se opira na to, da je na strani 55. poročila delovanja deželnega odbora navedeno pismo sl. ministerstva poljedeljstva, v katerem

je izrečeno, da bomo dobivali do l. 1877. podpore iz državne blagajnice, da se pa potem pričakuje, da se bo šola sama izdrževala. Odsek je bil tega mnenja in tudi g. dež. glavar je temu pritrdil, da bo težko pogrešati od l. 1877. naprej državne podpore, in da se ne bo mogla šola iz lastnih dohodkov na nogah držati. Zarad tega naj se naloži deželnemu odboru, da bi se pobrinil o pravem času pri sl. ministerstvu, da bi se še za naprej podpora dovolila.

Kar se tiče trinajste resolucije, bilo je že večkrat omenjeno, kako je potrebno, da se razmere z grofom Lanthieri-jem v red spravijo.

Gledé štirinajste resolucije imam opomniti, da se samo po sebi razume, da smo bili samo národní člani odseka zanj, gospodje protivne stranke niso za to, in mislim da danes ne bomo nadaljevali debate o jezikovem vprašanji. Ravno tako bi bilo suvišno, ako bi dalje motiviral resolucijo gledé tega, da se je na vadnici odpravil slovenski jezik kot učni jezik, samo omeniti hočem, da je sl. ministerstvo po dvojni meri merilo ravnopravnost, kar se učnega jezika tiče. V Gorici vzdržuje ministerstvo do sedaj slovensko vadnico, v vseh razredih se podučuje slovenski, kakor je bilo tudi brati, da misli ministerstvo napraviti hrvaško vadnico v Gorici za preparande iz Istrije. Iz tega se vidi, da so vsi vgovori, da slovenski jezik ni zmožen za poduk, puhli, in ako ga ministerstvo samo za zmožnega smatra v Gorici, moralo bi ga tudi v Ljubljani za takega imeti.

Kar se tiče petnajste resolucije, naj omenim, da ni principijelno naperena zoper šolske postave, ampak meri na to, da se pametno izvršijo. Nekateri se pritožujejo, da se šole hitro zidajo, ko so pa dogotovljene, pa učitelja ni. Poslopje stoji prazno, prizadelo je mnogo stroškov in ne doprinaša nobene hasni. Morebiti bi bilo shodnejše, da dotične oblasti gledajo na to, da se občine ne silijo poprej zidati, predno ni skerbjeno za zadostilno število učiteljev. Včasih bi bilo morebiti tudi shodnejše, da se akvirira kako staro poslopje, med tem, ko se sedaj gleda na to, da se vse na novo zida. To je tedaj samo formalno vprašanje, da bi se v tem obziru z zidanjem ne prehitelo.

Gledé šestnajste resolucije imam omeniti, da ravno gospodje iz kmetov pripovedujejo, da se sedaj v šolah slabo nadzoruje. Učitelji vedó, kedaj bo nadzornik prišel, takrat je vse v redu, mnogokrat se pa ne more nadzorovati, ker nadzornik ne stanuje v dotičnem okraju. Nadzorniki stanujejo večjidel v Ljubljani. Tako n. p. je nadzornik za Krko, Št. Jernej i. t. d. profesor na tukajšnji gimnaziji, ki je sicer izvršten mož, ali gospoda moja, kako more profesor, ki ima svoje odmerjene ure na gimnaziji, v redu nadzorovati šole okolo Novegamesta? Ako tudi sam ne naznani, kedaj pride, vendar se izve, kedaj je tukaj in takrat se učitelji pobrigajo, da je vse v lepem redu. V tem smislu bi bilo gotovo želeli, da bi se nadzorniki imenovali izmed učiteljev tistega okraja, kjer imajo nadzorovati, ker bi potem lažje svoje dolžnosti natančno izvrševali. Resolucija gre le na to, da se postava bolj natanko izvršuje.

Zadnje resolucije mislim ne potrebujejo nobene motivacije.

Landeshauptmann:

Ich eröffne die Generaldebatte und zwar sowohl über die vorliegenden Anträge des Ausschusses, als auch über den ihnen zum Grunde liegenden Rechnungsbereich Beil. Nr. 14.

Poslanec Robič:

Jaz tukaj v poročilu o delovanju deželnega odbora nekaj pogrešam. Pri lanskem zasedanju je bilo tukaj poročilo o vspehu izterjanja zaostale vžitnine, ki znaša za deželni zaklad 51.195 gld. 87½ kr. in za zemljišno-odvezni zaklad 77.781 gld. 80 kr., skupaj toraj 128.977 gld. 67½ kr. Ti zastanki se ne nahajajo v dotičnih proračunih, ne pri deželnem in ne pri zemljišno-odveznem zakladu. Da bi se toraj stvar ne prezrla, bi menda dobro bilo, da bi poročilo to omenilo, da se izve, kaj se je zgodilo. Zarad tega bi jaz stavil sledeči predlog (bere — lieft):

„Slavni deželni zbor naj sklene:

V poročilu o delovanju deželnega odbora naj se v prihodnje omeni tudi vspeh o izterjanju zaostanka na vžitninskih prikladah poprejšnjih let, ki znaša vsled poročila deželnega odbora od 21. julija 1874 (priloga 6.) za deželni zaklad 51.195 gld. 87½ kr.
in za zemljiško-odvezni 77.781 „ 80 „

skupaj . . . 128.977 gld. 67½ kr.“

To še meni potrebno zdi, ker se stvar že osem let pleče.

Landeshauptmann:

Diesen Antrag nehme ich vorläufig zur Kenntnis mit dem Vorbehalte, denselben beim §. 8 des Rechnungsbereiches über die Landes-Anstalten und Fonde in Verhandlung zu bringen.

Poslanec dr. Razlag:

Jaz pogrešam v tem poročilu več točk in ne samo to, kar je g. predgovornik omenjal. To tudi drugače biti ne more, če se tak obširen predmet izroči le enemu poročevalcu v izdelovanje poročila. V drugih deželah je navada, da se poročilo o delovanju deželnega odbora, ki je vsako leto precej obširno, razdeli na več udov odseka, potem pa se imenujejo posamezni poročevalci, ki prinesejo svoja poročila posamezno v zbornico. To je navada v vseh deželah, še celo v mali Gorici. Pri nas pa pride poročilo vedno skupaj, kakor tukaj v malem poročilu konec sesije na vrsto. Potem ne more drugače biti, kakor da je to za enega poročevalca preveč gradiva, preveč duševnega dela za tako obširno reč. V tem poročilu na primer ni navedena ena važna točka, ni nobenega govora o uravnanju reke Krke na Dolenskem. Če so gospodje poslanci, kakor ne dvomim, brali na strani 13. 14. in 15. lepo sestavljeno poročilo deželnega odbora zastran dosedanjih poizvedeb gledé reguliranja reke Krke, so se prepričali, da so se razun občine Cerkljanske, katera je prav modro izrekla, da bi ta uravnava nekoristna in predraga bila, vse druge izrekle za to koristno napravo. Ta naprava bi koristna bila, bi stala toliko

in toliko tisuč goldinarjev; omenjeno je, da se ima to prevdarjati in je med drugim tudi rečeno, da je bilo poprej okoli 6000 oralov popolnoma rodovitne zemlje, predno niso nekatere ovire čez celo reko Krko napravljene bile, kakor na mlinih v Krški vasi in v Brodu na mlinu g. grofa Auersperga. Po izreku izvrstnega izvedenca g. Ankersta bi bilo mogoče vse to odpraviti in bi stalo menda okoli 100.000 gold. Tako bi se spravilo okoli 6000 oralov jako dobre zemlje zopet v isti stan, kakor je bila poprej. Če rečemo, da na 1 oral naložimo 10 gld., ne dvomim, da bo prosti kmet rekel, prav rad žrtvujem to, če se mi 1 oral zemlje tako zboljša, marsikaj od tega pa bi se plačalo z delom in tako bi se dobilo 60.000 gld. Drugo pa naj bi se dalo iz državnega in deželnega zaklada.

Če pa bi se reklo, da je vse to predrago, da ne morejo posestniki 10 gld. na oral tudi ne z delom dodati, potem bi kakor iz tega dobrega poročila vidimo, le potrebno bilo tisto oviro, ki pri mlinu na Brodu čez reko sega, odpraviti, kar bi stalo 4—5000 gl. Če se vzamejo še mlini pri Krški vasi, namreč mlin Dvornika, Kovačiča, Lopatiča in Žokala, kakor je razvidno iz poročila izvrstnega izvedenca g. Mahkota, bi to stalo menda kakih 15—20.000 gld. To je razvidno iz poročil izvedencev g. Ankersta in Mahkota in ravno tako trdijo vsi župani razun Cerkljanskega, ki mora posebno moder mož biti, da bi to koristno bilo in bi se korito Krke znižalo za 2 čevlja. Če se zniža korito za 2 čevlja za 20.000 gld. bi to izdatna podpora bila, ker bi se 6000 oralov lepe zemlje zboljšalo, med tem ko bi se na Krškem polju tudi na onem kraju, kjer je nekdanje Neviodunum stalo, in kjer se je od kazenskih njiv sedmo zrno plačevalo, tudi te slabe njive mnogo zboljšale. O tem pogrešam vsako nadaljevanje dobro začetega dela, in tukaj je le omenjeno, da mnenje slavne kmetijske družbe zastran tega vprašanja še ni prišlo. Sodil bi, da bi koristno bilo dodati, naj se deželni odbor briga za to, da se ta imenitna stvar ne pozabi. Na Dolenski strani je pričakovati še več let takih uim, kakor smo jih že 2 leti v Novomestni okolici poskusili, ker se na Notranjskem in Gorenškem gozdi zmiraj bolj vničujejo in se tako tam izcimi toča, ki pride na Dolensko.

Nasveta ne bom stavil, ker sem se prepričal, da moji nasveti ne obveljajo, da pa se potem, če jih drugo leto kdo drugi stavi, vendar sprejmo.

Poslanec Zagorec:

Jaz bi le omenil, da naj bi se na to gledalo, da bi se tisti jez pri sv. Križu preč spravil. Enkrat mi je v Kostanjevici star mož rekel, da je tisti jez naj bolj na poti. Deželni odbor naj za to skrbi, da se ta jez odpravi, potem bi se tudi pesek ložje preč odmetal. Da bi se sedaj za to 100.000 gld. izdalo, se meni ne zdi mogoče, najprej naj se to odpravi, potem se bo videlo, kako se bode naprej izpeljalo.

Deželnemu odboru naj se toraj naroči, da se to kakor hitro mogoče odpravi, ker se velikokrat dvakrat na leto škoda dela. To je škoda tudi za državo in deželo, ker morajo po dvakrat na leto cenit hoditi, davek odpisovati in to tudi deželnim prikladam škoduje. Prosim toraj, da se to izvrši.

Landeshauptmann:

Alle diese Bemerkungen und Anträge fallen eigentlich in die Spezialdebatte und ich werde Gelegenheit nehmen, bei den betreffenden Paragraphen sachliche Aufklärungen zu geben. Jetzt möchte ich ersuchen, bei der Generaldebatte zu bleiben, indem sich in der Spezialdebatte Gelegenheit bieten wird, sämtliche Wünsche bei den betreffenden Paragraphen des Rechenschaftsberichtes vorzubringen.

Poslanec dr. Bleiweis:

Naj jaz kot deželni odbornik in kot tajnik kmetijske družbe nekoliko pojasnim to, kar je g. dr. Razlag omenil, da v poročilu deželnega odbora ni nobenega poročila družbe kmetijske, čeravno je bila naprošena po svojih podružnicah poizvediti mnenje o njegovem lanskem predlogu. Istina je, da ni nobeno poročilo deželnemu odboru došlo od družbe kmetijske do onega časa, ko se je jelo tiskati to poročilo, ker deželni odbor ima nalog s poročilom o delovanju svojem stopiti pred slavni zbor brž v začetku zborovanja. Podružnici Novomeška in Krška ste bili vprašani zaradi uravnave Krke in obe podružnici se skladate o tem, da misel je dobra, al stroški bili bi ogromni. Predno bi se delo začelo izvrševati, bi potreba bilo natančnih tehničnih preiskav, da bi se natanko zvedelo, kaj se mora odstraniti, kaj odkupiti, kako struga poravnati, da bi se to doseglo, česar g. dr. Razlag želi. Obe podružnici ste bili o tem edinih misli in jaz se menda ne motim, ako rečem, da je ravno podružnica Krška imenovala mnogo več mlinov, ki bi jih trebalo odstraniti, kakor jih je g. dr. Razlag imenoval (dr. Razlag: saj jih ni več). Če se ne motim, se je imenovalo 20 mlinov (dr. Razlag: pet jih je). Dalje so še druge ovire; moral bi se namreč deželnemu odboru, ako bi to stvar v roke vzel, dovoliti kredit, da bi tehnike najel za dela, katera bila bi precej trudapolna in za katera bi se potrebovalo mnogo časa. Ker deželni odbor o tem nima pooblaščenja, naj bi g. dr. Razlag kak predlog stavil.

Landeshauptmann:

Wenn in der Generaldebatte Niemand mehr zu sprechen wünscht (nichts se ne oglasí — Niemand meldet sich) — so schließe ich dieselbe und erteile dem Herrn Berichterstatter das Schlusswort.

Poročevalec dr. Zarnik:

Kar je g. dr. Razlag o Krki omenjal, o tem se bo pozneje govorilo, ker odsek o tej zadevi ni nobene resolucije stavil.

Kar je omenjal v poročilu o delovanju deželnega odbora, ki se skupno predlaga, rekel bi jaz, da je to tudi po mojem mnenji dobro, ali shodno ni, da je danes to omenjal, ker bi se bilo gotovo po njegovem predlogu ravnalo, ko bi ga bil poprej pri odsekovi volitvi stavil. Priporočam toraj g. dr. Razlagu, da bi prihodnje leto v tem smislu predlog stavil.

Landeshauptmann:

Wir kommen nun zur Spezialdebatte, welche ich nach den einzelnen 12 Paragraphen des Rechenschafts-

berichtes und den jeweilig darauf bezüglichen Ausschussanträgen gesondert vornehmen werde.

Wünscht Jemand zum §. 1 des Rechenschaftsberichtes betreffend die Gesetzgebung und zu Antrag 1 des Ausschusses zu sprechen?

(Ta predlog obvelja — dieser Antrag wird angenommen.)

Landeshauptmann:

Wünscht Jemand zum §. 2 des Rechenschaftsberichtes über die Steuern und Ausschussantrag 2 zu sprechen?

Poslanec Tavčar:

Jaz želim, da bi se tukaj za besedama „Radoljskemu okraju“ dostavilo: „in drugim, na katere se je do sedaj malo ozir jemalo“. Ta dostavek motiviram s tem, da sta mi znana dva okraja, pri katerih se jako različno v tem oziru ravna, namreč pri Kamniškem in Litijem okraju, kjer se dela tak razloček, da se ljudje čudijo, kako je to mogoče. V Kamniškem okraju se je skoraj ena tretjina odpisala, v Litiji skoro nič. Če tudi je moč prvega očitno večja, nego drugega. Priporočam toraj svoj dostavek. (Podpira se — wird unterstützt.)

Poslanec dr. Razlag:

Kar dostavek g. poslanca Tavčarja zadeva, se meni nepotreben zdi, ker se ozira pri odpisovanju zemljiškega davka po naslovu preobloženja na vse druge okraje razun Radoljskega. Le tu se je reklo, da niso preobloženi, da tam ne treba iz tega naslova odpisovati, kakor se ta reč vrši v vseh drugih okrajih. Kakor so vsi časniki prinesli, se je blizo 70.000 gld. lani in predlani odpisalo. Jaz bi hotel opozoriti na razmere Radoljskega okraja, če tudi je moje mnenje vendar le površno mnenje, ker uradnih dat nimam in jih tudi imeti ne morem, ker nisem računski uradnik, da bi dotične predpise v Kranjskigori ali v Bohinji v rokah imel. Ker pa jaz poznam Bohinj in okraj Krajnskogorski iz gospodarskega ozira jako dobro, se mi dozdeva, da so vendar le preobloženi, ker v Bohinji imamo prikazen, da brez gnoja nobena reč ne raste, celo travnike morajo gnojiti, kar se v drugih krajih ne godi. Če se to prevdari in če se pomisli, kako visoko imajo svoja letna gospodarstva na planinah, da imajo tam vse domače živali čez poletje in celo tudi svinje, je to gotovo težavno in meni se dozdeva, da je prevdarka vredno, ali je tisti cenilnik, katerega smo pred 50 leti dobili, pravilen ali ne, ker je skušnja učila, da se na spodnjem Štajerskem in na Kranjskem ni ravnalo po tistih pravilih kakor drugod, ter da se je povsod previsoko cenilo in torej tudi preveč zemljiškega davka naložilo. Kakor ud centralne komisije za vravnavo zemljiškega davka moram priznati, da je mnenje Njegove prevzvišenosti g. finančnega ministra in vseh udov centralne komisije to, da je Kranjska dežela preobložena in da se mora ta reč za prihodnje odpraviti. Če pogledamo ozko dolino od Jesenic do Trbiža, se nam misel vrine, da tudi tu vtegnejo posestniki preobloženi biti. Podpiram to resolucijo s pristavkom, da naj sl. vlada naroči svojim organom, natanko prevdarjati, ali je primerna

olajšava zaradi preobloženja, kar se tiče Bohinja in zgornje Savske doline do Trbiža.

Poslanec Robič:

Jaz gorko podpiram predlog g. dr. Razlaga. Meni so razmere na Gorenskem popolnoma znane, ker sem gorenski rojak, gori so planine, imajo sneg 6 tednov dalje kot drugod, zima hitro pride in večkrat slana vse pomori. Jaz sem že lani za to govoril, da se tudi temu okraju na cesarskih davkih kaj odpiše, ker sem dokazal takrat, da če se v Kranjskem okraju 7 — 18% odpiše, bi Radoljski okraj več zaslužil.

(Predlog g. dr. Razlaga se podpira — der Antrag des Herrn Dr. Razlag wird unterstützt.)

Landeshauptmann:

Nachdem in der Spezialdebatte zu §. 2 Niemand mehr sich zum Worte gemeldet hat, ertheile ich das Schlusswort hierzu dem Herrn Berichterstatter.

Poročevalec dr. Zarnik:

Ker predlog g. Tavčarja, kakor tudi g. dr. Razlaga ne spremenita čisto nič odsekov resolucije, nimam nič zoper ta dva predloga. Prošajo imam le do sl. vlade, da bi se vendar toliko pobrinila za to stvar, da bi naše resolucije na zadnje ne bile kakor Blažev žegen, da se organi sl. vlade niti za to več ne brigajo. Na zadnje se bo vendar priznalo, da ni dostojanstvu deželnega zastopa primerno, ako leto za letom resolucije stavimo, dotični uradniki pa se za to ne brigajo in morebiti nalašč za to ne, ker so resolucije iz deželnega zbora prišle. (Dobro! na levi — Bravo! links.)

(Potem obvelja odsekov predlog s predlogom g. Razlaga in Tavčarja — hierauf wird der Aussschußantrag sowie die Anträge des Herrn Dr. Razlag und Tavčar angenommen.)

Landeshauptmann:

Nun gelangt der §. 3, betreffend die Grundlastenablösung sammt dem Aussschußantrage 3 in die Spezialdebatte.

Poslanec dr. Razlag:

Jaz bom spet slavno zbornico z en par besedami nadlegoval gledé na to točko. Tukaj je želja izrečena, naj se te obravnave zastran zemljišnih služnosti na Notranjskem in Gorenskem vendar enkrat do konca pritirajo. Že te dni je omenjeno bilo, kako draga je ta naprava za zemljišni zaklad, da lokalni komisijoni v Radoljici in v Postojni še sedaj vradujejo in da vtegnejo še 15 let trajati. V enem obziru je pomota, da dotični gospod ni vedel, da je že nehal okrajni komisijon v Postojni in da se tam računi, da bode morebiti okrajno glavarstvo ostala dela dokončalo. Vendar tudi v tem oziru se mi potrebno zdi nekoliko omeniti, ker je lani govorjenje bilo zavoljo nekaterih upravičenih v Knežaku, kateri so, kakor je brati bilo, razdrli neko začeto hišo gozdarja Snež-

niške grajščine, zastran katerih bode v kratkem po končani preiskavi konečna obravnava se vršila. Če se ne motim, je zatožencev 74, kateri so se vdeležili tega dejanja, da so hišo razderli siloma. Postava naša velevala, da kadar so enkrat vcenjena zemljišča, ne sme poprejšna graščina nobenega vžitka jemati iz teh vcenjenih zemljišč, ki so namenjena za upravičene, ki so služnosti imeli.

Tu se samo mejniki niso postavili in treba je še inženirja, ki določi do sežnja, koliko gre posameznim kmetom, ki so stare pravice na takih posestvih imeli. Ne moremo tukaj danes razsojati in razgovarjati se o tem primerljaju, ki se je zgodil v Knežaku, ker bodo imele o tem sodnije govoriti, meni naj bode le dovoljeno povedati, da je ta hiša grajščine Šneperške, ki je imela služiti v prihodnji čas za gozdarja, začeta bila blizu Mešuna skoro tik ceste, do katere je segla meja vcenjenih zemljišč, toraj je nek bila postavljena na vcenjena zemljišča. A ne samo naše postave prepovedujejo grajščakom delati na takem zemljišči, ki je vcenjeno, če tudi ne odmejeno, ampak tudi dotični deželni komisijon je l. 1872., če se ne motim, v §. 5. izrekel: „samo po sebi se razumeva, da grajščina na vcenjenih zemljiščih nima nobenega vžitka jemati“ in vendar hoče grajščina tamkej hišo postaviti.

Upravičenci so se pritožili pri sodnji v Ložu, pri okrajnem glavarstvu v Planini, v Postojni, naj se ne dela ta hiša, dokler razmere niso končane, ker to ni grajščinski svet. Ker od nobene strani niso pomoči dobili, so mislili, da si ne morejo drugače pomagati, kakor da poderejo začeto zgradbo in škoda je bila cenjena blizu na 3000 gold. S tem hočem le dokazati, kako potrebno bi bilo konečno rešiti te zadeve, da ne bi ljudje imeli sitnosti in škode, kakor v tem slučaju.

Če pa vzamemo, da še ostane lokalni komisijon v Radoljici, kjer deluje jako izurjeni komisar moj sošolec g. Dralka, katerega ne hvalim zato, ampak zaradi tega, ker sem kakor zastopnik vseh Bohinjskih upravičencev precej veliko priložnost imel, po cele tedne z g. Dralkam opravila imeti, bi vendar sodil, da njemu samemu ne bode mogoče hitro to reč dovršiti, ker ko so razsodbe izrečene zaradi pravic in ko so rešene pritožbe, gre za to, koliko se sveta vsakemu odmeri. Po tem takem g. Dralku ne bo mogoče, vsega naglo izvršiti, posebno zaradi tega, ker zvedencev manjka, ker poprej, kakor je že g. dr. Bleiweis omenjal, naši rojaki niso želje imeli podati se k gozdnariji in sploh posvečevati se temu poslu. Bati se je toraj, da bi se stvar ne zavlekla ne zaradi tega, ker vladini organi ne delajo kakor bi želeli bilo, ampak zaradi tega, ker izvedencev manjka, ki bi kraje poznali. Na Gorenskem so razmere take, da so v Bohinju lani na binkoštno saboto sneg imeli in v nedeljo gazili po snegu 2 čevlja globoko. Če toraj izvedenci ne vedo, kako dolgo zima trpi, bodo sodili po drugih krajih, kjer je manj zime in bodo mislili, da je pridelka v gozdih morebiti po 75%, da se lahko računi prirastka $\frac{3}{4}$ sežnja drv na en oral, ko še previsoko cenimo, če rečemo, da je letnega prirastka pol sežnja pričakovati. Tako z dobrimi izvedenci bi se komisarju g. Dralki posel zelo polajšal.

Pripoveduje se, da je tekočo hudo zimo obrtnijska družba zabranila ljudem sekanje potrebnih drv

na lastnem svetu in da z njimi niso zadostno prevideni bili, zato, ker ima družba kakor lastnica Blejske grajščine in naslednica aerara od Babjega zoba do Bistrice dolžnost dajati upravičencem *in subsidium*, kar zmanjka drv in drugih pridelkov. Ako je toraj mogoče, da se dobi dosti izvedencev, za katere deželni zbor ne more skrbeti, ker si upravičenci sami po enega izvolijo in drugi od vlade, naj se g. Dralku še en komisar dodá, da se bode delo pospešilo. Ker pa se vse opravila vrše na stroške deželnega zaklada in bi morebiti mogoče bilo, dobiti komisarja iz Postojne ali g. Mahkota, ki je izvrsten mož, iz Krškega, potem bi moral deželni odbor imeti potrebno svoto na razpolaganje, ako bi 2 komisarja delovala. Opozorujem le na to, če tudi ne bom nasveta stavil, ker se mi prepozno zdi, kajti finančni odsek ne bo nobene seje več imel.

Poslanec Robič:

Jaz se popolnoma strinjam s tem in tudi finančni odsek je na to gledal ali ni nasveta stavil, ker mu je g. vladini namestnik pojasnil, da to nič ne pomaga, ker ravno izvedencev manjka. To le omenjam, da bi se ne mislilo, da je finančni odsek na to pozabil, če pa izvedencev ni, nam to nič ne pomaga.

Poslanec dr. Razlag:

Prosim besede v pojasnilo. Jaz sem to omenjal le v tem smislu, če bi se izvedenci našli. Po mojem nasvetu bi bilo mogoče stvar prej dognati, ko bi se deželni odbor pooblastil porabiti potrebno svoto, da se komisar plača, ako bi se izvedenci našli. Če pa teh ni, je to le *pium desiderium* in nam tudi drugi komisar nič ne pomaga.

Poslanec Robič:

Deželni odbor ima zmirom nekoliko denarja na razpolaganje za posebne zadeve. Mislim, da to ne zadržuje, če hoče vlada še enega komisarja tje poslati in če deželni odbor potrebno svoto izda, bo prihodnji deželni zbor to gotovo odobril.

Poslanec dr. Poklukar:

Jaz sem ob svojem času v finančnem odseku stavil v tem smislu predlog in hočem danes povedati, zakaj sem dotični nasvet stavil in zakaj da ni bil sprejet. Jaz sem razmere nekoliko razjasnoval, kakoršne so v Radoljskem okraju in moram reči, da ni razločka med letošnjimi razmerami in lanskimi, ker se je od lanskega leta malo izvršilo, ker na jesen, pozimski cas in na spomlad se ne more veliko delati. Opominim sploh, da je položaj žalosten v vsem okraju. Ljudem so iztrgani iz rok celo tisti gozdi, ki so pripoznani kot lastnina, iztrgani so jim iz gospodarstva zato, ker so to subsidiarni gozdi, ki se imajo popred ceniti. Do letos so imeli toliko pravice, da so tam smeli vzeti, kar so potrebovali, a letos je prišla prepoved gotovo manj zaradi tega, ker ima gosposka pravica, da prepove jemati vžitek iz teh gozdov, kakor bolj zaradi tega, da se denejo dotični posestniki v klešče.

Enako je s pašo! Pašne pravice so občanom pripoznane in njih substrat so deloma planine in deloma gozdi. Tu so stvari jako zamotane. V dotični razsodbi je ena taka parcela imenovana gozdna parcela in obrtnijska družba je rekla, to je gozd, za to parcelo velja gozdna postava. Kataster pa nam kaže ves drug obraz, namreč, da je tako imenovana gozdna parcela le deloma gozd, deloma pa planina n. p. ena tretjina planina, dve tretjini pa gozd. Obrtnijski družbi je ležeče na tem, da se znebi kolikor mogoče pašnih pravic, zato stvar rada zavleče. Lansko leto je velike dele soseskine paše prepovedala na podlagi gozdne postave. In ako bi to dalj obveljalo, nasledek bi bil ta, da se pripoznani pašniki zarastejo, potem bo ostala soseskam pravica, pa še pa ne bo več. Zarad tega preti ljudem velika nevarnost, ker so v roke dani gozdnemu nadzorstvu, ki samovoljno ravna in pritožbe, katere podajajo do politične gospodarske, ostajajo večidel brez vspeha. Letos so hotele soseske poslati deputacijo do presvitlega cesarja, in potem ko so slišali, da gre cesar v Dalmacijo, so izročili prošnjo po dveh zastopnikih v Trstu.

Dela servitutne odveze naj bolj zadržuje to, da se cenitve ne vršijo takrat, kadar vreme pripušča, akoravno imamo izvedence. Prvo spomlad se ne začne, pozneje ni mogoče na vrsto priti — preteče poletje in tako se dela zavlečejo, in ko leto mine, se dela niso nič premaknile.

Pomagalo bi se temu ako se napravi o pravem času natančen in jasen načrt unajnih del za vse poletje, kar ne stane čisto nič. Drugi pripomoček bi bil ta, kterege je g. dr. Razlag nasvetoval, in jaz se drznem ponoviti ta nasvet in staviti poseben predlog, kterege bo sl. zbor lahko sprejel. Naj bi se skušalo tiste moči, katere bodo v Postojni od več, porabiti v Radoljskem okraju, in ako sl. vlada enkrat resnično hoče kaj storiti, se bo vsem željam vstreglo, ako se sprejme k nasvetu, ki je stavljen k 3. §. sledeči dostavek: „In v ta namen pomnoži lokalno komisijo Radoljsko s potrebnimi močmi, za kar se ji ob enem kredit 2000 gld. privoli iz zaklada v deželno odvezo“.

Landeshauptmann:

Ich nehme denn doch Anstand, eine finanzielle Frage, welche auf das Erforderniß und die Bedeckung des Grundentlastungsfondes einen wesentlichen Einfluß hat, bei Erledigung des Rechenschaftsberichtes in Verhandlung zu nehmen. Der Antrag wirft den ganzen Voranschlag und die Summen desselben im Erfordernisse und in der Bedeckung über den Haufen, ich stelle übrigens vorerst die Unterstützungsfrage. (Podpira se — wird unterstützt.)

Abgeordneter Freiherr v. Apfaltrern:

Es wurde der Gedanke, welchen der Herr Antragsteller in seinem Antrage aussprach, von demselben im Finanzausschuß bei Berathung des Grundentlastungsfondes u. z. in der Rubrik des Erfordernisses der Landes- und Localcommissionen für die Zwecke der Grundlastenablösung in Anregung gebracht. Es wurde von demselben die Frage aufgeworfen, ob es nicht zweckmäßig erscheine, die laut Aeußerung der Regierung im künftigen Jahre in der Disposition werdende Arbeitskraft der Localcom-

mission Adelsberg nach Oberkrain zu dirigiren, um die Arbeiten der dortigen Commission zu erledigen.

Es wurde hierüber der Leiter der hiesigen Landescommission für die Entlastung des Grundes und Bodens vernommen, welcher sich dahin aussprach, daß eine derartige Zuwendung von neuen Arbeitskräften sich nicht als zweckmäßig darstellen würde, weil es an Arbeitskräften u. z. an Beamten nicht fehlt, sondern der Hauptmangel liege darin, daß erstens die Zeit, um die Localcommissionen vorzunehmen, eine sehr beschränkte ist, und daß es zweitens enorm schwierig ist, Sachverständige für diese Localerhebungen zu finden. Es wird sich daher ergeben, daß diese Arbeitskraft einen großen Theil des Jahres ganz müßig gehen müßte, weil es nur an Sachverständigen mangelt und kaum zu erwarten ist, in diesem Jahre mehr Sachverständige zu bekommen, indem sie im gegenwärtigen Augenblicke bei den Arbeiten der Grundsteuer-Regulirung beschäftigt sind.

Es hätte, nebenbei bemerkt, der Antragsteller, wenn er mit dem Beschlusse des Finanzausschusses nicht einverstanden war, diesen Antrag bei Berathung des Grundentlastungsfondes einbringen sollen; jetzt erst bei Berathung des Rechenschaftsberichtes versucht man diese 2000 fl. einzuschmuggeln.

Regierungsleiter Hofrath Bohuslav Ritter v. Widmann:

Ich habe den Bemerkungen, welche der Herr Vorredner hervorgebracht, noch hinzuzufügen, daß, wenn für das Jahr 1875 ein Nachtragscredit von 2000 fl. zum Zwecke bewilliget werden sollte, damit die Regierung die Beamten, die anderwärts disponibel sind, der Localcommission Radmannsdorf zutheile, damit thatsächlich noch nichts geschehen sein wird, weil die Regierung voraussichtlich im Jahre 1875 gar nicht in die Lage kommen wird, einen Beamten zur Disposition zu haben. Der einzige mögliche Fall wäre eben die Auflösung der Localcommission in Adelsberg. Dies dürfte jedoch voraussichtlich erst nach Abwicklung der gegenwärtigen wichtigen Geschäfte, wahrscheinlich erst im Verlaufe des Herbstes oder Spätherbstes möglich sein. Selbst wenn dieser Antrag zum Beschlusse erhoben werden würde, wäre also die Regierung nicht in der Lage, in dieser Beziehung etwas zu verfügen.

Abgeordneter Freiherr v. Apfaltrern:

Ich habe vorhin vergessen zu bemerken, daß der Regierungscommissär, welcher der Berathung des Grundentlastungsfondes im Finanzausschusse beigewohnt hat, die weitere Bemerkung gemacht hat, daß die Zuweisung von neuen Arbeitskräften nach Radmannsdorf einige Zeit keinen Erfolg haben würde, nachdem die betreffenden Beamten sich in die Verhältnisse mühsam einzustudiren müssen und es eine längere Zeit braucht, dieselben kennen zu lernen.

Poslanec dr. Poklukar:

Da sem odločil ta kredit za leto 1875., na to me je napeljala opazka g. dr. Razlaga, da je lokalna komisija v Postojni že razpuščena. Jaz mislim, da je zadnji čas, da se ta stvar enkrat je reši, ker to se odlaša, kar zborujemo, in zato sem nasvetoval, da se ta svota dovoli za l. 1875.

Kar se tiče družega vgovora, sem ga čul že v finančnem odseku, namreč da uradnik, ki bi ga poslali, bi se ne vedel kam obrniti. Mislim pa, da so dela v Radoljskem okraju zelo enaka delom v Postojni, dela, ki se imajo vsrčiti, niso taka, da bi bilo treba studirati pravne razmere, ker to je že rešeno. Tu gre le za cenitev potrebsčin občin in gozdov, ki se imajo dati za odškodnino. Mislim toraj, če komisar pride tje in vzame akt v roko, more delo vsaki dan začeti, ker je le vodja izvedencev in strank. Kar se tiče izreka „Kredit einschmuggeln“, mislim da ni na pravem kraju. Ako sl. zbornica misli, da je 2000 gld. za taki namen, da se kraju pomaga, ki toliko trpi, preveč, naj izreče, „mi ne privolimo“, in stvar je pri kraju!

Abg. Deschmann:

Die Einstellung eines Nachtrags-Credites für den Grundentlastungsfond pro 1875 scheint mir darum nicht zulässig zu sein, weil dieser Fond nicht allein vom Lande, sondern, da der Staat die Abgänge zu decken hat, auch vom Staate abhängig ist und daher diesfalls die Zustimmung des zweiten Factors erwirkt werden müßte.

Abg. Dr. v. Schrey:

Ich muß mich auch dagegen aussprechen, daß bei Gelegenheit der Berathung des Rechenschaftsberichtes Anträge gestellt werden, welche bei den Verathungen des nämlichen Gegenstandes sowohl im Finanzausschusse als im h. Hause in Minorität geblieben sind. Meiner Ansicht nach ist die Berathung über den Rechenschaftsbericht nicht der geeignete Zeitpunkt, um solche Fragen, worüber eigentlich die Ausschüsse gehört werden müssen, in das h. Haus zu bringen.

Ich hätte noch allenfalls begreiflich gefunden, wenn der Antrag des Herrn Abg. Dr. Poklukar gestern bei der Nachtragsvotirung für den Grundentlastungsfond pro 1875 im h. Hause eingebracht worden wäre. Wenn ich mir auch nicht anders die Verhandlung darüber denken kann, als daß der Finanzausschuß über diese Frage gehört werden müßte. Ich spreche mich aber nicht nur gegen diesen Zusatzantrag, sondern auch gegen die betreffende Bestimmung des Rechenschaftsberichtes überhaupt aus, die Servitutenablösungsorgane haben, wie ich glaube und wie die Erfahrung beweist, ihre Pflicht gethan, bevor und nachdem der h. Landtag begonnen hat, jährlich bei seiner Erledigung des Rechenschaftsberichtes den Wunsch auszusprechen, es mögen die betreffenden Arbeiten beschleuniget werden. Ich finde überhaupt, daß dergleichen Resolutionen, welche alljährlich in der Erledigung des Rechenschaftsberichtes, ich möchte fast sagen, ähnlich einer Leierkastenmelodie vorgetragen werden, ihre Bedeutung verlieren, wenn immer wieder derselbe Antrag des betreffenden Ausschusses, wenn immer wieder dasselbe reproduziert wird, ohne daß ein dringender Anlaß vorliegt, den Gegenstand neuerlich zur Sprache zu bringen.

Ich spreche mich daher sowohl gegen den Antrag des Ausschusses, als gegen den Antrag des Herrn Abg. Dr. Poklukar aus.

Landeshauptmann:

Ich habe diesen Antrag zur Unterstützung gebracht, obwohl ich vorhinein erinnerte, daß die Frage, ob der-

Iei und welche Credite bewilligt werden sollen, bei der Berathung des Grundentlastungsfondes, nicht aber bei Berathung des Rechenschaftsberichtes zu erledigen ist. Ich betrachte also diesen Antrag als einen selbstständigen, der an einen Ausschuß zugewiesen werden soll, und werde auch darnach verfahren.

Der Herr Abg. Dr. Razlag, der allerdings schon zweimal in dieser Sache gesprochen hat, bittet das h. Haus um die Erlaubniß, noch einmal in diesem Gegenstande das Wort ergreifen zu dürfen.

Wenn keine Einwendung dagegen erhoben wird, so werde ich demselben, — nachdem der Herr Abg. Murnik, der sich früher zum Worte gemeldet hatte, gesprochen haben wird, das Wort ertheilen. (Prirduje se — Zustimmung.)

Poslanec Murnik:

Slavni zbor! Ker se bo zdaj glasovalo o tem predlogu, zoper katerega bom jaz glasoval, ker se hočem držati onega načela, ki je obveljal v finančnem odseku, moram o tem predlogu, ki je na videz jako zapeljiv, nekoliko omeniti, da se moje glasovanje ne bode krivo tolmačilo.

G. dr. Poklukar je rekel, da so dela enaka v Radoliškem okraji, kakor v Postojni. To je res, ker se enake pravice obravnavajo, druge enakosti bi pa jaz pri tem delu ne mogel najti. Dalje se je omenilo, da bi novemu uradniku ne bilo treba mnogo študirati pravnih razmer, ker so že rešene. Res je, da ne bo treba študirati pravnih razmer zaradi tega, da bo pravo poročal deželni komisiji, ali ako je on, kakor je g. dr. Poklukar omenjal, le vodja komisije, mora vedeti, kaj vodi in kam jih pelje, kako so se te razmere razsodile, in preden ne bo celi akt natanko pregledal, ne more tega vedeti in ne more se reči, da je z razsodbo že vse rešeno. Zaradi tega sem jaz tega mnenja, katerega je g. dr. vitez Schöppel tudi vže v finančnem odseku izrekel, da tak uradnik ne bi prvo leto gotovo nič koristil. Gledé na to, in pa na to, kar je g. predsednik finančnega odseka povedal, bom zoper ta predlog glasoval.

Landeshauptmann:

Ich habe dem h. Hause mitzutheilen, daß der Herr Abg. Dr. Poklukar seinen Antrag dahin ergänzt hat, daß nach dem Worte „privoli“ die Worte: „za tekoče leto eventuelno za l. 1876.“ eingeschaltet werden. (Dostavek se podpira — der Zusatzantrag wird unterstützt.)

Abg. Dr. Razlag:

Ich werde mir in gedrängter Kürze erlauben, die Geduld des h. Hauses noch in Anspruch zu nehmen, weil ich vielleicht im Lande Krain am meisten Gelegenheit gehabt habe, in Grundentlastungsangelegenheiten mitzuwirken, so daß ich stolz darauf sein kann, die betreffenden Localkenntnisse zu besitzen.

Die gegenwärtige Verhandlung bestärkt meine frühere Ansicht, daß es nicht angemessen und nicht gut ist, den Bericht über die Thätigkeit des Landesauschusses in der letzten Sitzung summarisch zur Verhandlung zu bringen, sondern daß das betreffende Materiale vertheilt

werden soll und Einzelreferenten einzelne Partien des Berichtes vor den h. Landtag zu bringen haben, bei welcher Gelegenheit es hinlänglich Zeit gewesen wäre, einen allfälligen Bedarf von ein Paar tausend Gulden für die beschleunigte Durchführung der Servitutenablösung ins Präliminare einzustellen.

Es ist gesagt worden, daß ein zweiter Commissär nicht viel nützen könnte, wenn er heute nach Radmannsdorf dem Commissär Dralka beigegeben würde. Ich muß den Herrn Abg. Freiherrn v. Alfalttern daran erinnern, daß die Erkenntnisse über die Rechte bereits geschöpft und rechtskräftig geworden sind. Es handelt sich jetzt nur mehr um die Erhebung des Bedarfes; der Commissär hat nur die Verhandlungen zu leiten, weil fast alles die Sachverständigen vorzulegen haben, und für den Fall, wie ich vorausgesetzt und erwähnt habe, daß hinlänglich Sachverständige für den zweiten Commissär aufzutreiben sein werden, würde das Geschäft der Ablösung beschleunigt werden, wenn die nöthigen Mittel in das Präliminare eingestellt würden. Wie dies heute geschehen soll, ist mir nicht klar, und auch das nicht, wie ein zweiter Commissär hingeschickt werden könnte, wenn die nöthigen Sachverständigen aufzutreiben wären, ohne daß die nöthigen Mittel hiefür eingestellt wären.

Wenn hier gesagt worden ist, daß man 2000 fl. einschnuggeln will, so muß ich bemerken, daß ich unschuldig daran bin, denn ich getraute mich auch nicht einen solchen Antrag zu stellen, weil mir dies zu spät erscheint, allein erwähnen mußte ich es, weil es von hochpolitischer Wichtigkeit wäre, die Servitutenverhältnisse in Krain in Ordnung zu bringen, eine Angelegenheit, über die man öffentlich nicht sprechen kann, privatim könnte ich darüber mehreres, wenn es gewünscht würde, mittheilen.

Es ist auch gesagt worden, daß meine Wünsche nicht gut durchführbar sind, weil die Localcommission in Adelsberg noch nicht aufgelöst worden sein soll.

Ich habe früher aber nur gesagt, daß ich hörte, dieselbe sei aufgelöst worden.

Ich habe mir schon im Vorjahre erlaubt, noch auf einen Ablösungs-Commissär, nämlich auf den Herrn Machot, Bezirkscommissär in Gurktal, aufmerksam zu machen, welcher in jener Gegend, wo ich heimatberechtigt bin, mit ungeheurer Schnelligkeit und Genauigkeit und zu voller Zufriedenheit der Betheiligten dieses Geschäft durchgeführt hat. Ich halte es doch für ganz ausführbar, daß dieser Commissär, welcher jetzt bei einer Bezirkshauptmannschaft in Verwendung steht, zur Beschleunigung dieser Arbeiten, falls genügende Sachverständige herbeizuschaffen wären, berufen würde.

Nach wäre nach meiner Meinung, wenn, nachdem die Verhältnisse deutlicher erklärt worden sind, für die Beschleunigung dieser Operation die nöthigen Geldmittel zur Verfügung gestellt würden.

Ich erlaube mir noch zu erwähnen, daß der Herr Regierungsleiter im Vorjahre über den diesfälligen Antrag bezüglich der Grundlastenablösung ausdrücklich erwähnte, es sei dies ein Hinderniß, einen zweiten Commissär nach Radmannsdorf zu berufen, daß der Landtag nicht die nöthigen Geldmittel diesfalls präliminirt hat, weil dies Sache des Landesfondes ist.

Ich bitte das h. Haus, den Antrag des Herrn Abg. Dr. Poklukar, falls er noch durchführbar ist, anzunehmen.

Landeshauptmann:

Ich schließe die Debatte zu §. und Antrag 3, und ertheile dem Herrn Berichterstatter das Schlußwort.

Poročevalec dr. Zarnik:

Da ne bom ponavljal razlogov g. barona Apfaltrerna in g. Dežmana, omenim le, da se moram izjaviti proti predlogu g. dr. Poklukarja, ker se ta svota ni postavila v dotični proračun.

Kar pa se odsekov resolucije tiče, jo priporočam, če tudi nam je g. dr. Schrey očital, da zmeraj na ene in iste orgelje brundamo. Kar se tiče orgelje, imamo ptiče, ki se na ta način nauče marsikatero melodije. Akoravno organov visoke vlade ne prispevabljamo tem pticam, vendar je včasih potrebno, vladinim organom kako stvar tolikokrat orgljati, da se jo na zadnje vendar naučijo.

Regierungsleiter Hofrath Bohuslav Ritter v. Widmann:

Ich habe mir bereits einmal erlaubt im Verlaufe dieser Session anzudeuten, welche Anschauung ich von der Stellung der Regierung und ihres Vertreters gegenüber der Landesvertretung habe, welche Art des Verkehrs die Regierung von Seite der Landesvertretung erwarten und beanspruchen kann. Angesichts der Aeußerungen, welche jetzt von Seite des Herrn Berichterstatters gefallen sind und die ich nicht wiederholen werde, kann ich nur hindeuten auf den Standpunkt, den ich in diesem h. Hause einnehme, und ich müßte es sehr bedauern, wenn ich bei Wiederholung solcher Ausfälle genöthigt

werden sollte, den Verhandlungen des h. Landtages fern zu bleiben. (Dobro! na desni — Bravo! rechts.)

Poročevalec dr. Zarnik:

Jaz moram z velikim začudenjem izreči, da od moje strani ni bilo naj manje volje, visoko vlado razžaliti. Ako je bila morebiti moja primera slaba, moja volja ni bila niti naj manje žaljive besede do slavne vlade izjaviti.

(3. odsekov predlog obvelja — der 3. Ausschusßantrag wird angenommen.)

Landeshauptmann:

Der Zusatzantrag des Herrn Dr. Poklukar ist, wie bemerkt, ein selbstständiger Antrag und ich werde ihn als solchen behandeln.

Poslanec dr. Poklukar:

Jaz prekličem svoj predlog.

Landeshauptmann:

Ich muß auf die Hoffnung, die ich gesetzt hatte, verzichten, die Berathung des Rechenschaftsberichtes jetzt in der Vormittagsitzung noch zu Ende zu bringen; bei der vorgerückten Stunde möchte ich mir den Antrag erlauben, die Sitzung jetzt zu unterbrechen und Abends um 6 Uhr die Verhandlung der noch nicht erledigten Gegenstände fortzusetzen. (Pritrduje se — Zustimmung.)

Ich erkläre die Sitzung für unterbrochen.

Seja se pretrga ob 20. minuti čez 3. uri. — Unterbrechung der Sitzung um 3 Uhr 20 Minuten.

